HYGIASTICON SEU VERA RATIO VALETUDINIS BONAE & VITAE UNA CUM...

Leonardus Lessius, Luigi Cornaro, ...

NAZIONALE
12
14 B
34
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE

HYGIASTICON
SEV VERA RATIO
VALETVDINIS BONAE & vitæ

Vnà cum Sensuum, Iudicij, & Memoriæ integritate ad extremam senectutem conseruandæ:

Auctore LEONARDO LESSIO *Societatis IESV Theologo.*

Subiungitur Tractatus Ludouici Cornari Veneti, eodem pertinens, ex Italico in Latinum sermonem ab ipso LESSIO translatus.

Editio tertia.

MEDIOLANI, Apud Io. Bapt. Bidell. 1615.
Superiorum permissu.

Imprimatur.

Comissarius S. Officij.

Gul. Vidonus Theol. S. Nazarij pro Illustrifs. D. Card. Archiepisc.

Vidit Saccus pro Excellentifs. Senatu.

D. GREGORIO ABBATI,

D. Sigismundo Marchioni, ac ordinis Callatrauæ equiti, D. Ioanni Baptistæ, D. Carolo, D. Ioanni, ac duobus S. Ioannis Equitibus D. Petro, ac D. Philippo fratribus Sfondratis.

Io. Baptista Bidellus F.

Offero vobis, Fratres Illustrissimi, opusculum multis nominibus nomini vestro debitum: Quod si ad eos pertinebat, quos ego maxime omnium amarem, ac colerem, quibus potius, quam vobis dicarem? Quorum ego ob generis nobilitatem, atque animi do-

tes me cupidum adeo, obser uantemq; profiteor, vt amoris, & obseruantiæ magnitudine tam superētur vires, quā animus delectatur. Familiæ autem vestræ splendorem, ac dignitatem tantam esse nemo nescit, vt retinere quidem possitis, augere nequeatis. Huius rei testis locupletissimus Gregorius XIV. Pont. Max. cuius vos pronepotes estis: vt Equites, Senatores, Comites, Marchiones, Ducum, Regumque, Consiliarios, atque Legatos ad Potentissimos terrarum reges, Exercituum Imperatores, Episcopos, ac Cardinales, quibus semper

domus

domus vestra floruit, silentio præteream, præsertim cum de ipsis fama satis loquatur, & ego sciam vos ex Maiorum gestis non laudem quærere, sed laudum incitamenta. Ad quas ita toto pectore incumbitis, vt tanta reliquis vos imitandi spes sublata sit, quanta vobis ostenditur æternæ gloriæ consequendæ. Quare doctorum hominum opera nullibi aptius esse arbitror, quam domi vestræ, quæ literarum domicilium, & Mediolanensis Parnassus non immerito vocari potest. Vos igitur, qui in pios, & literatos homines mirifico

HYGIASTICON
SEV
VERA RATIO VALETVDINIS CONSERVANDAE.

Vlti Auctores eruditè & copio 1
sè de conseruanda bona vale-
tudine scripserunt: sed tot prę
ceptis onerant homines, tot
obseruationes & cautiones re
quirunt circa cibi potusque qualitatem &
quantitatem; circa aerem, somnum, exerci-
tia, tempus anni, purgationes, sectiones ve
næ, tot condita, opiata, & alia remediorum
exquisitorum genera pręscribunt, vt assidua
solicitudo ad ea seruanda debeat adhiberi,
& mera seruitus sit, illa conari præstare. Ac-
cedit quòd effectus sit exiguus & sępè nul-
lus, dum id quod præcipuam vim habet,
non obseruatur. Volunt enim homines li-
berè omnibus vesci quę palato grata, & quá
tum appetitus desiderat: volunt se commu-
ni vsui accommodare, & sensualitati ac ore-
xi indulgere. quo fit vt illarum præceptio-
num & obseruationum custodia parum illis
prosit. Quam ob causam plerique negle-
ctis Medicorum pręceptis, omnia, naturę &

euentui committunt. Miserum putant, ex Medicorum præscripto viuere, iuxta dictum vulgare, *Qui medicè viuit, miserè viuit*; miserum non posse quibuslibet cibis qui apponuntur, copiosè vesci, non posse vmquam appetitui satisfacere,& ventré satiare. Itaq. comedunt bis tèrve per diem abundè, quantum appetitus postulat, ex quolibet ciborum genere. Deinde sumpto cibo, functionibus mentis ad aliquot horas incumbunt: nec vmquam in animum inducunt vt purgationes statis temporibus sumant, nisi mor
1 bi sensus vrgeat, putantes omnia salua, cùm nihil sentiunt aduersi. hinc fit vt sensim crudis,& noxiis repleantur succis & humoribus, qui diuturnitate non solùm augentur, sed etiam putrescunt, & maligniores redduntur; adeò vt oblata leui occasione, vel ab æstu & frigore, vel à profectione, aliòve labore, vel à ventis, vel ab alio aliquo excessu,& incómodo, accendantur, & in letales morbos facessant.

2 Vidi ego multos viros præstantes in florenti ætate hac sola causa abreptos; qui si curandæ valetudinis rationem tenuissent, in plurimos annos ætatem prorogare, & sua doctrina, vel præclaris factis magna commoda mundo adferre, & sibi longè maiorem coronam in cælo promereri potuissent. Multi etiam sunt tam in Religionibus quàm in sæculo, qui huius rei imperitia sæpè malè valent, nec ita possunt studiis, aliisque mentis functionibus vacare, sicut & ipsi optarent, & eorum vocatio

po-

postulat.

Quæ cùm multis iam annis in uariis locis considerassem, cogitaui operæpretium me facturum, si eam rationem conseruandę bonæ valetudinis proponerem, qua & ipse me plurimis annis in multis corporis incómodis (post iudicia præstantium Medicorum, qui solùm biennium vitæ tribuebant) sanum, & ad omnia mentis officia expeditum præstiti, & alij tum in nostra Societate, tum extra, se diutissimè incolumes & alacres tuentur, & superioribus sæculis sancti viri & philosophi plurimùm vsi sunt. Ea potissimùm sita est in recto victus ordine, & cibi potusque certa moderatione; non molesta, quæ affligat & debilitet, sed naturę accommoda, quę recreet, & vires corroboret. 3

Hæc cogitanti exhibitus est à viro illustri libellus quidam de Vita sobria, Italico sermone conscriptus, auctore D. Ludouico Cornaro Veneto, magni ingenij viro, honorato, opulento, & coniugij vinculis adstricto, in quo mirificè hęc ratio commendatur omnibus, & multa certaque experientia cõprobatur. Valdè recreatus fui libelli huius lectione, planeq́; dignum iudicaui, quem in Latinum sermonem translatum omnibus fa cerem communem: præmisso hoc meo Tractatu exegetico.

Neque hæc tractatio aliena videri debet ab instituto meo, qui Theologiam, non artem Medicam profiteor. Nam præterquam quòd Medices theoriam olim non leuiter 4 *Argumentum hoc non esse a-*

lienum a theologi instituto. attigi; res hæc à Theologi instituto non est aliena. Agitur enim de virtute pulcherrima Temperantiæ: in quo nimirum ipsa consistat, quod sit eius medium, quæ mensura obiecti: quomodo hæc mensura inuestiganda: denique qui fructus ex ea nascantur. Itaque hæc consideratio non ita est medica, quin etiam suo modo ad Theologiam, & moralem Philosophiam pertineat. Accedit quòd finis & scopus, quem hac in re potissimùm specto, Theologo sit dignissimus. hic est, vt plurimis viris religiosis, & aliis pietati addictis suppetat commoda ratio, qua Deo Domino nostro longo tempore faciliùs, letiùs, & feruentiùs seruiant, cum magna sua spirituali voluptate, & ingenti merito æternæ gloriæ. Incredibile enim dictu est, quanta facilitate & interna consolatione vacetur orationi, recitentur praeces canonicæ, peragatur Missę sacrificium, incumbatur meditationi rerum diuinarum, legatur sacra Scriptura ab ijs, qui vel cum mediocri talium rerum scientia, sobriæ vitæ sunt addicti. Hic meus præcipuus scopus in hoc Tractatu: hoc meum summum votum. Omitto quantum momenti adferat etiam aliis omnibus ad studiorum progressus, & ad omnia negotia, quæ mente & ingenio peraguntur, faciliùs & feliciùs peragenda. Verum de his & aliis commodis infrà ex professo dicemus. Itaque siue materiam spectes, siue scopum, non debet hæc tractatio aliena à Theologi instituto videri. Habes, Lector, rationē mei in hoc opusculo instituti.

Ita-

Itaque vt rem ipsam aggrediamur, Primùm dicemus, Quid intelligatur nomine *Vitæ sobriæ*. Secundò, Qua via & ratione possit iusta mensura in eius obiecto constitui. Tertiò, Qui sint eius fructus & commoda.

Quod ad primum attinet: *Vitam sobriam* 5
hic vocamus, non solùm quæ modum statuit in potu, sed etiam in cibo: ita vt non amplius cibi vel potus assumatur, quàm corporis constitutio in ordine ad functiones animi postulet. Eamdem uocamus *Vitam ordinatam, regulatam, temperatam*. his enim nominibus idem significamus. Itaque materia circa quam potissimùm versatur hæc vita, seu Temperantia, est cibus & potus; in quibus debitam mensuram constanter seruat. Secundariò tamen, & posteriore cura cauet etiam ab aliis excessibus, v.g. nimio æstu, frigore, fatigatione, & similibus quæ valetudinem lędunt, & functiones animi impediunt.

[*quid uita sobria.*]

Mensura illa non est eadem respectu om- 6
nium, sed diuersissima, pro diuersa corporis constitutione, robore, ætate. Alia enim conuenit ætati florenti, alia senili; alia robusto, alia debili; alia sano alia ægro; alia corpori bilioso, alia pituitoso. Diuersa enim in his est facultas ventriculi: cui facultati hæc mẽsura exactè, quantum fieri potest, debet esse æqualis & commensa. Ea enim est *mensura* cuiusque, quã facultas ventriculi ipsius inter occupationes animi & corporis, quibus ille distinetur, perfectè potest concoquere,

[*Diuersis diuersa mensura conuenit.*]

[*quæ sit mensura cuiusque.*]

& alendo corpori satis est.

Dico *inter occupationes animi & corporis*, &c. Quia maior mensura congruit illi qui corporis exercitiis est deditus, & corpus assiduè exercet, quàm ei qui totus est in studijs, meditatione, oratione, aliisque mentis functionibus. Functiones enim animi valdè impediunt & retardant concoctionem: vel, quia dum totam vim animæ sursum trahunt, actiones virium inferiorum quodammodò suspendunt; vt experimur cùm attenti studiis vel orationi nec horas audimus, nec ea quæ ante oculos sunt, aduertimus: vel, quia spiritus non solùm animales, sed etiam vitales & naturales auocant. Hinc sæpè fit, vt duplo minus cibi ac potus conueniat ei, qui studiis & mentis functionibus est intentus, quàm ei qui assiduè corpus exercet; etiamsi viribus alioquin & ætate sint pares.

7 Itaque difficultas est in hac mensura inuenienda. Quod etiam notauit S. Augustinus lib. 4 contra Iulianum cap. 14 ita scribens: *Iam verò, cùm ad vsum ventum fuerit necessariæ voluptatis per quam reficimus corpus quis verbis explicet quemadmodum nos modum necessitatis sentire non sinat, & ipsum limitem procurandæ salutis (si qua adsint delectabilia) rapiendo abscondat & transeat, putantibus nobis satis non esse quod satis est, dum libenter eius prouocationibus ducimur, existimantes nos adhuc agere negotium valetudinis, cùm agamus potiùs voluptatis. Ita nescit cupiditas, vbi finiatur necessitas.* Quibus verbis causam huius difficultatis refert in voluptatem, quę facit

facit, vt non sentiamus qñ ad debitam mensuram peruentum fuerit, & abscondit illum limitem, vt eum transiliamus, nobisque persuadet nos agere causam sanitatis, cùm agamus voluptatis. Itaque de hac mensura, quibus obseruationibus sit inuestiganda, nobis secundo loco dicẽdum: allatis ad eam rem quibusdam regulis, è quibus illa colligi possit.

Quomodo mensura inuestiganda.

8 Sed hic occurrent forte aliqui: Non opus esse, vt in monasterijs quispiam de ea mensura sibi præfigenda sit sollicitus, cùm ipse Ordo, vel Superiores prudenti iudicio hanc mensuram definierint, constituendo vt pro ratione temporis tot portiones apponantur tantum piscium, vel ouorum, vel carnium, tantum leguminum, orizæ, sorbitionis, fructuum, casei & butyri: tantum cereuisiæ, & vinis omnia certo numero & mensura definita. Possumus ergo omnia ista tutò sumere, nec debitam mensuram excedemus. Hi catarrhos, tusses, dolores capitis & stomachi, febres, & alios morbos, quibus sæpè conflictantur, non putant prouenire ab excessu cibi vel potus, sed assignant ventis, auræ malignæ, vigilijs, nimio labori, & similibus causis extrinsecis. Sed falluntur manifestè. Vbi enim est tanta diuersitas corporum, & virium ventriculi, non potest eadem mensura omnibus esse accommodata; sed quod huic robusto & iuueni est æquale, illi debili & seni in duplum vel triplum est nimium: vt benè docet D. Thomas 2. 2. q. 141. a. 6. Aristotelem secutus: estque per se satis clarum.

Itaque non eo consilio ea portionum quantitas & multitudo à Superioribus est constituta, vt quilibet sibi persuadeat hanc mensuram sibi congruere; sed vt etiam robustissimi satis haberent: ceteri verò ex diuersis sumerent quod placeret (tamen ea mensura, quam ratio dictaret) & in ijs quæ relinquerent, haberent occasionem meriti frænando gulam. Non est difficile dum illecebræ absunt, temperantiam præstare; sed esurire inter epulas, & cohibere ventris ingluuiem irritamentis præsentibus, hoc opus, hic labor est, præsertim iunioribus, & alijs nondum gulam penitus domitam habentibus, ac proinde magni apud Deum meriti. Vnde ne in Religionibus hæc augendæ coronæ occasio desit, subinde aliquid ampliùs & in varietate, & in quantitate conceditur, quàm temperantiæ mensura requirat.

Nec obstat quòd illa dicantur dari ad aliquam naturæ recreationem, quia hæc recreatio non consistit in eo, vt consueta temperantiæ mensura tunc notabiliter excedatur, sed vt varietate quadam, vel grato ciborum, qui rarius dantur, sapore delectetur, semper tamen intra mensuram temperantiæ, ita vt appetitus non omnino satietur. Quidquid enim hanc mensuram excedit, in vitio ponendum, siue nuptiæ sint, siue encænia, siue quæuis alia cõuiuiorum solemnitas. Excedit verò quidquid superat eã quantitatem, quam ventriculus potest perfectè concoquere, nulla cruditate relicta.

Ad hanc mensuram deprehendẽdam, vti pos-

possumus hisce regulis,& obseruationibus.

Prima Regula. Si tantum ordinariè sumas,vt posteà parùm sis aptus functionibus mentis,orationi, meditationi,studijs litterarum, perspicuum est te mensuram iustam excedere. Natura enim,& ratio postulat, vt pars vegetans ita foueatur, vt facultas animalis & rationalis non offendatur; quia illa his seruire debet, & esse adminiculo ad earum functiones, non impedimento. Cùm ergo tantum ingeritur pro parte vegetante, vt functionibus superiorũ facultatum,nempè sensuum, imaginatricis, intellectus, memoriæ, notabile detur impedimentum; signum est congruentem mensuram excedi. Prouenit hoc impedimentum ex vaporum qui potissimùm è ventriculo in caput emittuntur,redundantia: qui modicè tantum eò mitterentur,si mensura non excederetur, vt experientia constat. Nam qui sobriam vitæ rationem sectantur, tam sunt ad omnes animi functiones expediti post cibum quàm ante:vt Auctor noster,quem infrà subiunximus,sæpè testatur,& ipse quotidie experior & alij plurimi in nostra Societate experientia docti nouerunt. Imò sancti Patres,qui solùm semel per diem cibum sumebant, ita parcè id faciebant, vt nullo modo in functionibus animi impedirentur; quantò faciliùs id præstare possunt qui illam quantitatem diuidunt, & gemina refectione modicè vtuntur? 9

Dixi fumos istos,qui cerebri serenitatem obnubilant, *potissimum prouenire è ventri-* 10

culo

culo cibis assumptis: quia etsi hæc præcipua sit causa, non tamen sola. Non enim solùm è cibo recens assumpto, qui iam efferuescere & concoqui incipit, proueniunt: sed etiam è copia sanguinis & humorum qui sunt in hepate, liene, & venis; qui simul incalescunt, & magnam vim huiusmodi fuliginum sursum mandant. Verùm sobria vita sensim hanc plethoram vel cacochymiam castigat, & ad debitum modum tum in quantitate, tum in qualitate reuocat: adeò vt cibo assũpto non ampliùs huiusmodi fuligines in caput emittant. Quando enim natura perfectè suos humores per facultates vegetantes regit; ita omnia dispẽsat, vt neque vlli nascantur morbi, neque functionibus superioribus præbeatur impedimentum.

Nec refert quòd multi viri sobrietati dediti à prandio se tradant quieti, & paulisper dormiant: quia id ob eam causam faciunt, vt vires laboribus mentis vel corporis anteà fatigatæ, somno recreentur, & spiritus consumpti reparentur. Ad vtrumque enim seruit somnus. Deinde somnus iste est breuissimus; & nisi consuetudine vel fatigatione aliqua tenerentur, facillimè possent illum declinare. Nonnulli somnum hunc diutiùs protrahunt, sed tantumdem posteà nocturnæ quieti detrahunt, in duas veluti partes totam corporis quietem partientes.

21 Secunda Regula. Si tantum cibi vel potus assumas, vt posteà sentias torporem quemdam, grauitatem & lassitudinem corporis, cùm anteà esses agilis & excitatus; signum est

est mensuram congruentem excedit: nisi fortè ex morbo, vel morbi reliquijs, id proueniat. Cibus enim & potus, naturam & vires corporis recreare debent, & alacriores reddere, non grauare, & opprimere. Qui ergo ita constituti sunt, vt grauamen sentiant, his dimensum diurnum minuendum, preuia diligenti consideratione, vtrùm excessu cibo rum hoc incommodum proueniat, an potio nis, an vtriusque: eoque deprehenso, sensim corrigendus, donec ad eam mensuram redigatur, ex qua non ampliùs sentiatur incommodum.

Multi hic falluntur, qui etsi largè comedant & bibant, cibisque alimentosis vtantur, tamen semper queruntur se debiles, & putant id ex defectu alimenti & spirituum prouenire: vnde cibos maioris alimenti poscunt; & manè ad ientaculum properant, ne videlicet natura deficiat alimenti inopia. Verùm falluntur, vt dixi, & miserum corpus succio nimio grauatum magis grauant. Hæc enim debilitas in huiusmodi non prouenit ex defectu; sed ex humorum copia (vt plerumq; etiam habitus ipse corporis ventrisque tumor indicant) qui musculos, & spirituum vias & meatus, neruos inquam, nimiùm humectant. quo fit vt spiritus animalis (à quo tamquam vniuersali, & proximo animæ instrumento, omnis vigor corporis in sensu & motu) liberè commeare, & corpus regere nequeat. hinc illa debilitas & corporis grauitas, sensuumque torpor, spiritu animali per plethoram quodammodò in-

ter-

percepto. Docet id in plurimis plethoricis & cacochymis corporibus quotidiana experientia, quæ cùm tempore matutino sint languida & torpeant ob nimiam humiditatem ex pridiana cœna & somno nocturno relictam, consumpta per inediam & apophlegmatismos humiditate, sensim fiunt alacriora, & magis magisque vegeta, crescitque ille vigor vsque ad vesperam, etiamsi valdè parum, vel nihil sumatur meridie. Quòd si durante ista humiditate & debilitate rursus comedant, præsertim humida, & notabili quantitate, augetur malum, & manent in suis miserijs. Itaque si quis agilis, & ad omnem motum ac sensuum vsum expeditus esse velit, minuendi humores per diætam, vt spiritibus toto corpore sit liber commeatus, & anima illos vbique ad omnem motum, omnesque functiones corporis, paratos habeat.

23 Tertia Regula. Ab inordinata viuendi ratione non est immediatè transeundum ad exactam regulam; sed id sensim faciendum, minuendo modicis subtractionibus consuetam quantitatem, donec ad eam perueniatur mensuram, quę non ampliùs animi functiones offendit, nec grauat corpus. Est communis Medicorum doctrina. Omnes enim subitæ mutationes, si sint notabiles, offendunt naturam, propter consuetudinem (quę veluti est altera natura) à qua violentè receditur, & inducitur quod illi est contrarium. Sicut ergo id quod est contrarium naturæ, vehementer sentitur & affligit: ita quod est con-

contrarium conſuetudini, quando illa adhuc viget. Vnde ſenſim & exiguis momentis recedendum. Sic enim inolita conſuetudo veluti per exiguas particulas gradatim tollitur, & eneruatur, ſicuti gradatim antea creuit: ac proinde modicè ſentitur, parùmque moleſta eſt talis mutatio.

Quarta Regula. Etſi non poſſit certa quãtitas ſtatui quæ omnibus ſit accommodata, 14
propter ætatum viriumq́ue varietatem, ciborumq́ue diſcrimina: ad ſenium tamen vergentibus, & debilibus communiter ſatis eſſe videtur 12. 13. vel 14. vnciæ cibi ꝑ diem, computato pane, carne, ouis, vel alijs obſonijs quibus quiſque veſcitur; & totidem vel paulò plures vnciæ potus. Ita ſentiunt quidam ratione probabili, & experientia ducti. Hoc intellige de ijs qui parùm corpus exercent, & toti ſtudijs, vel alijs mentis officijs ſunt addicti. Sanè D. Ludouicus Cornarus, cuius opuſculum de vita ſobria hic ſubiecimus, hanc menſuram probat, eamq́ue ſibi anno 36. ætatis præſcripſit, & vſque ad finem vitæ tenuit. vixit tamen diutiſſimè, & ſaniſſimè. Sancti quoque Patres in eremo, & ſi ſolo pane veſcerentur, & aquam biberent, hanc menſuram non excedebant, ſed eam paſſim in monaſterijs etiam lege ſtatuebant, vt ſcribit Caſſianus collat. 2. abbatis Moyſis cap. 19. vbi abbas Moyſes interrogatus quiſnam eſſet optimus temperantiæ modus, ita reſpondet: *Super hac re inter maiores noſtros frequenter nouimus habitum fuiſſe tractatum. Nam diſcutientes conti-*

nen-

nentias diuersorum, qui vel solis leguminibus, vel oleribus tantùm, vel pomis vitam iugiter exigebant, præposuere cunctis illis refectionem solius panis; cuius æquissimum modum in duobus paximacijs statuerunt, quos paruulos panes vnius libræ vnius pondus habere certissimum est. Itaque in singulos dies circiter 12. vncias panis statuebant iustã mensuram, quæ omnibus passim satis esse posset libra enim apud veteres est 12. vnciarum, non 15. vt apud nos.

Quidam putant singula paximacia fuis-
15 se vnius libræ: & ita intelligunt verba abbatis Moysis, *quos paruulos panes*, singulos nimirum. Sed non id de singulis, verùm de duobus iunctim esse intelligendum, videtur manifestum, si res attentè consideretur. Primò, quia voluit exprimere quantum tota mensura, quæ duobus paximacijs cõstabat, penderet; non quantum singula paximacia. Deinde, quia illa mensura panis censebatur satis exigua, & valdè difficilis seruatu; vt idem abbas Moyses docet cap. 21. Atqui si duo paximacia erant duæ libræ panis per diem, non fuisset ea mensura exigua, nec difficilis ad seruandum: maximè senibus. Quis enim tanta quantitate panis assumpta non habeat satis, aut dicatur modicè aut parum sumpsisse? Imò mirum videretur etiam apud nos, quibus regio frigida, si religiosus aliquis vna refectione duas libras panis comederet: nec ille (quod ad quantitatem attinet) abstinens & sobrius censeretur, sed potius multi cibi, & vorax. Præterea duo paximacia

macia adeò non explebant famem, vt quidam mallet biduo ieiunare, quàm quotidie cum alijs refici: nimirum vt duplicatã portionem sumerent, & appetitui satisfacerent: vt refert idem abbas Moyses c. 24. vbi etiam id improbat. At quis exercitijs mentis deditus, comedat vna vice 4. libras, siue 48. vncias sicci panis? Deniq. vt idem abbas Moyses refert cap. 11. abbas Serapion cùm adhuc esset puerulus, postquam tempore refectionis hora diei nona cum alijs sumpsisset duo paximacia, adhuc famebat; & idcircò furabatur tertium, quod posteà clanculum comederet. At quis puerorum tres libras panis comedat? Itaque certum videtur singula paximacia fuisse solùm sex vnciarum, & duo simul iuncta pẽdisse circiter libram.

Quòd si illi Patres per longam experientiam satis esse iudicarunt duodecim vncias panis sicci absque vllo obsonio, & cum hac diæta ad extremam senectutem sani, & sensibus integri peruenerunt: quanto magis satis esse poterunt 6. 7. 8. vnciæ panis cum 6. vel 7. vncijs optimorum obsoniorum, quæ duplo plus alunt quàm siccus panis? His accedit loco aquę (qua illi vtebantur) quę per se non alit, cereuisia vel vinum, quæ multum alimenti præbent. denique experientia constat, multos esse quibus longè minus cibi & potus satis sit.

Etsi hic potissimum de debilibus, vel ad senium vergentibus, sermo sit: tamen valde probabile sentio, supradictam mensuram etiam sanis, robustis, & in ętatis flore cõstitutis

tutis ordinarie sufficere, si multum orationi, studijs, aliisve mentis functionibus sint de-diti. Probant hoc infinita exempla sanctorũ uirorum, qui etiam ab anno 15.16. aut 20. hanc mensuram vel etiam minorem sunt complexi: etiamsi solo pane & aqua, vel pau cis oleribus aut leguminibus vterentur: & tamẽ diutissimè, sanissimè in summis laboribus mẽtis, & maxima corporis afflictatio ne vixerunt: vt videre est in plurimis, quorũ vitæ extãt: ex quibus aliquot referemus infrà. n. 35. Deinde, quia in plurimis Monaste rijs hæc mẽsura communiter lege sãcta erat tamquam ordinariè omnibus tam iunioribus quàm senioribus sufficiens. Vnde Patres illi, qui maximam harum rerum experientiam habebant, & optimè norant quantum natura requireret, iudicarunt hanc mensuram ordinariè omni ętati posse sufficere. Idẽ sentit noster Auctor, & suo exemplum probat: nam ab anno 36. ætatis incepit.

Quod verò quidam hic obijciunt de panatella, eam facilè septem, octo, vel nouem vncias continere, ac proinde tunc non nisi tres vel quatuor vncias panis & obsoniorum restare; facilè soluitur. Nam esculenta & potulenta si misceantur (vt in panatella & similibus menestris) seorsim expendenda sunt, & in suum reducenda ordinem, ad constituendam debitam mensuram. Liquor enim potabilis, ad mensuram potus pertinet, panis, ad mensuram eduliorum. Verùm nostri instituti non est, hæc minuta persequi. satis est ostendisse generatim, illam mẽ-

suram

suram à ratione non abhorrere.

Quinta Regula. Quod ad qualitatem attinet, ea non est magnopere curáda, si sano sis corpore, & tale genus cibi vel potus naturam tuam non offendat. Omnes pænè cibi communiter vsitati naturę benè constitutæ congruunt, si debita in illis mésura seruetur. Vnde etiam solo pane cum lacte, butyro, caseo, & ceruisia, diutissimè & sanissimè quis viuere potest; præsertim qui à puero ita consueuit. Ab ijs tamé quę nocent cauendum, etiamsi palato alioquin sint gratissima, ne magna saltem quantitate sumâtur. Talia ferè sunt pinguia, quæ & stomachum relaxant; eiusque vires in astrictione sitas dissoluunt, concoctionem reliquorum ciborũ impediunt, eosque semiconfectos & semicrudos stomacho excidere faciunt; in caput fumos copiosè emittunt; vnde nebulæ, tusses, asthmata, aliaq. pulmonis mala. Denique ipsa nisi probè concoquâtur (ad quod opus est & stomacho bono, & tempore diuturno) vertuntur in prauos humores materiamque febrilem, dum partim in biliosos, partim in phlegmaticos succos facessunt. His igitur studiosis viris vtendum parciùs, adhibita sufficienti panis quantitate. Sic enim eorum noxa magna ex parte impeditur. 16

Talia item sunt omnia, quæ experientia teste, vel capiti suffusiones, nebulas, vertigines, destillationes aut tusses adferunt; vel ventriculo cruditates, inflationes, tormina, morsus, lancinationes faciunt; vel alia ratione statum corporis, aut animi fun- 17

ctiones

ctiones lædunt. Absurdum enim est tantis incommodis tam vilem ac breuem nundinari gulæ voluptatem. Nulla re magis profitetur quis se gulæ mancipium, quàm si, vt illi satisfaciat, noxia ingerat. Cùm dicitur ab his cauendum, non sic intelligas, quasi ne parcè quidẽ liceat vti (sicut quidam à brassica, cæpis, caseo, fabis & pisis, metu humoris melãcholici, biliosi, viscosi, inflationis, scrupulosè abstinent) sed ne assumantur notabili copia. Exigua enim quantitate, vel rariùs assumpta nocere non possunt, præsertim si grata appetitui. Imò sæpè quę magna quantitate obsunt, modica naturæ prosunt.

Inter omnia ciborum genera, senibus & debilibus nihil couenientius panatella; qua sola cum vno vel altero ouo saluberrimè quis & diutissimè viuere potest; vt auctor noster testatur. Panatellam Itali vocãt pulticulam, quæ ex pane & aqua, aut carnium iusculo, simul coctis constat. Ratio cur hæc sit maximè conueniens, est, tum quia concoctu facillima, cùm iam sit instar illius chyli quem stomachus ex cibis concoctione efficit: tum quia qualitatibus est temperatissima: tum quia putredini & corruptioni minimè obnoxia, vt multi alij cibi, qui in stomacho putrescunt. Denique copiosus &
1 probus sanguis ex ea conficitur. Facilè etiam aliquid additur, quo vel calidior euadat, vel magis alimentosa. Vnde meritò dixit Sapiens Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis* Quibus verbis significat vitam hominis his duobus potissimùm fulciri &

con-

constare, eaq; vitæ conseruandæ esse maximè conuenientia; vt frustrà pretiosæ carnes & pisces, aliaq. gulæ irritamenta quærantur.

Plutarchus lib. de sanitate tuenda non probat carnes. ita enim scribit : *Maxime eruditates metuẽdæ sunt ab esu carnium. Nam hæ & initio statim valde prægrauant, & reliquias post se malignas relinquunt. ac optimum quidem erat ita corpus assuefacere, vt nullum id carnium requireret esum. Non enim ad nutriendum modò sufficientia largiter tellus producit, sed etiam ad delectationem & voluptatem: quibus partim nullum alium apparatum requirentibus vesci possis, partim sexcentis modis miscere & suauia reddere.* Ad cuius sententiam accedunt multi Medici, eamq. probat experientia. multæ enim sunt nationes quæ rarò carne vescuntur, sed potissimùm viuunt oriza & fructibus, & tamen diuitissimè viuunt & sanissimè, vt Iaponij, Chinenses, Africani multis regionibus, & Turcæ. Idem cernitur in plurimis agricolis & mechanicis, qui ordinariè vescuntur pane, butyro, pulticula, legumine, herbis, caseo; carne rariùs; & tamen corpore sunt non solùm sano, sed etiam firmo vitæque diuturnæ. omitto Patres qui in eremo vitam egere, & omnia antiqua monasteria.

Sexta Regula. Quibus bona valetudo curæ est, iis maximè cauenda ciborum varietas, & exquisita condiendi ratio. Hinc doctissimus Medicus Disarius apud Macrobium l. 7. Saturnal. c. 4. & Socrates monent, 19

illos cibos potusq. vitandos, *qui vltra sitim famemq; sedandam appetentiam producerent*. Idem est commune Medicorũ præceptum. Ratio est, quia illa varietas semper nouo modo gulam prouocat, & appetitum excitat, vt nunquam videatur satis sumpsisse, quo fit vt iusta mensura enormiter excedatur, & triplo vel quadruplo amplius sumatur, quàm natura postulet. Deinde quia diuersorum ciborum diuersa est natura, diuersum temperamentum, & sæpè contrarium: quo fit vt alii citiùs, alii tardiùs concoquantur. Hinc mira in ventriculo cruditas, & totius concoctionis deprauatio; hinc inflationes, tormina, colicæ obstructiones, renum dolores & calculi: itaque & ratione quantitatis nimię, & ratione varietatis, maxima chyli seu succi, ex quo sanguis conficiendus, cruditas & inquinatio. Vnde Franciscus Valeriola insignis Medicus, locorum communium lib. 2. cap. 6. hac de re disputans, ait: *Ciborum varietate & copia in eadem mensa, & productione in longas moras, nihil nocentius homini ad salutem, omnibus ex æquo Medicis visum est*. Vide plura hac de re pulchrè disputata apud Macrobium loco citato. Scribit Xenophon lib. 1. de dictis & factis Socratis, eius diætam fuisse simplicissimam ac tenuissimam, adeò vt nemo sit, qui non possit facili negotio talem sibi parare. minimo enim sumptu opus fuisse. Athenæus lib. 2. refert ex Teophrasto, Phalinũ quendam nullo alio cibo vel potu totius vitæ decursu vsum, quàm lacte solo. alios mul-

tos

tos ibidem commemorat, qui victu simplici vsi. De Zoroastre refert Plinius lib. 11. cap. 42. eum 20. annos in deserto vixisse solo casei esu, qui ita temperatus erat, vt vetustatem non sentiret. Denique & olim omnibus sæculis, & modò apud omnes gentes illi salubriùs & diutiùs viuunt, qui simplici tenui ac vulgari ratione victus vtuntur.

Septima Regula. Cùm tota difficultas in 20
constituenda seruandaque iusta mensura, proueniat ex appetitu sensuali, & appetitus ex apprehensione imaginationis, qua cibi concipiuntur vt delectabiles, danda maximè est opera, vt talis imaginatio corrigatur. Ad quod hæc duo inter cetera multum valent. Primum, Subducere se ab epularum conspectu, ne specie & odore suo imaginationem excitent, & gulam alliciãt. Præsentia enim obiecti naturaliter mouet potentiam. Multò difficilius est continere appetitum epulis præsentibus, quàm absentes non concupiscere. Idem accidit in aliis omnibus sensuum obiectis & lenociniis. Secundum, Imaginari res eas ad quas gula incitat, non vt blandas, odoratas, suaues, palato oblectabiles, quales modò videntur, sed vt fædas, sordidas, olidas, detestabiles, quales mox futuræ. Quælibet res dum in sua resoluitur principia, tunc apparet qualis re vera sit, & quidnam sub amabili illa specie latebat. At quidnam putentius aut fædius illis deliciis, simulatque leuem alterationem in stomacho subierint? Imò quò quid gulæ videtur gratius, eò mox euadit

deteſtabilius, & maiorem fætorem exhalat. Vnde qui deliciis diffluũt, niſi externis odoribus vtantur, graueolentia corporis ſui moleſti ſunt, inſtar cadauerum putentes. Similiter excretiones teterrimo ſunt odore, & halitus fætor intolerabilis. Contrà fit in ruſticis & mechanicis, qui pane cibario, caſeo, & aliis cibis vulgaribus tẽperatè vtuntur. Meritò ſic à Deo comparatum eſt, vt delicias diſcamus aſpernari, & ſimplici victu eſſe contenti. Itaque hæc ſæpè animo voluenda, & imaginatio in hunc modum aſſuefacienda.

21 *An menſura ſit varianda.* Verùm occurrunt hic duæ dubitationes. Prima eſt, Vtrùm menſura cibi & potus, ſimiliter & qualitas non ſit varianda ſecundùm tempus anni. Plus enim videtur aſſumẽdum hieme quàm æſtate; eò quòd hieme ventres (teſte Hippocrate ſect. 1. aphor. 15.) ſint calidiores, dum propter frigus ambiens calor à circũferentia concurrit ad centrum, ſeu ad intima viſcera: æſtate verò languidiores, ob cauſam contrariam; nimirum quia calor ab intimis partibus euocatur ad circumferentiam, & diſſipatur. Pari modo hieme vtendum ſiccis & calidis ob copiam pituitæ, quæ tunc redundat, & non diſſipatur: æſtate potiùs humidis & refrigerantibus; quia per calorem aeris ambientis magna fit humorum diſcuſſio, & corpus areſcit.

Reſpondeo, Iuxta Medicorum placita ita videri faciendum; non tamen anxiè aut minutè, ſed prout ſe offert commoditas.

Quòd

Quòd si non adsit commoditas, non est magnopere curandum. Nam si opus sit diæta ficciore, vt hieme, & quando diuturnæ pluuiæ, facile est augere quantitatem panis, & minuere quantitatem potus ac obsoniorum humidorum. Copia enim potus & humidorum quæ tempore sicco iuuat, eadem si humida aura & subfrigida per aliquot dies sumatur, nocet, destillationes, raucedines ac tusses procreans. Quando verò opus est diæta humidiore, augeri potest mensura potus, addita vino maiore aquæ quantitate; vel loco vini potest assumi tenuis cereuisia, quę satis humectat & refrigerat. Hinc sancti Patres olim non videntur huius discriminis temporum magnam habuisse rationem, vnam eamdemque mensuram, & vnius generis cibum & potum per totum annum constituentes: & tamen diutissimè vixerunt. Nunc tamen in monasteriis hac in re satis valetudini est consultum, vt congruentia tépori edulia præbeantur; ex quibus qui sobrietatem sectari volunt, sibi maximè accommodata possunt seligere.

Altera dubitatio est, Vtrùm illa mensura 22
de qua diximus, vna refectione an pluribus *Vtrum*
sit sumenda. Respondeo: Etsi veteres omnes *semel*
qui temperantiam eximie coluere, vna refe- *an bis*
ctione contenti fuerint, idque vel post solis *cibus*
occasum, vel hora diei nona, seu tertia post *sum en*
meridiem: vt refert Cassianus collat. 2. ab- *dus.*
batis Moysis c. 25. & 26. tamen multi conuenientiùs censent vt senes bis reficiantur, distributa in duas partes supradicta mensura.

ra. Ratio est; quia cum senes ob imbecillitatem non possint multum vna vice assumere, expedit vt sæpiùs comedant, sed modica quantitate. Sic enim fiet vt non grauentur cibo, & facilius concoquant. Itaque in prandio poterunt sumi 7. vel 8. vnciæ, vespe ri 3. vel 4. aut contrà, prout cuilibet est commodius. Verùm in istis diuturna consuetudo magnam vim habet: similiter & corporis dispositio. Nam si ventriculus pituita frigida & lenta abundet, magis expediens videtur, vt semel tantùm comedat: quia multum temporis requiritur vt illa cōcoquatur vel extenuetur: idque ipsa experientia abundè compertum habeo. Si tamen refectio in vesperam differatur, proderit meridie modicum quid sumere, præsertim quod iuuet ad nimiam ventriculi humiditatem exsiccandam. Vel si meridie prandeatur, tale quid expediet sumere vesperi, v. g. passulas cum pane, vel similia. Maximè enim iis qui ita affecti curandum, vt humiditas ista stomachi, quantum fieri potest, corrigatur. quia inde stomachus flatibus, & caput nebulis lētoq; phlegmate oppeletur. *Sapientia*, inquit ille, *in sicco residet, non in paludibus, & lacunis*. vnde Heraclitus: *Lux sicca anima sapientissima*.

23 Obiiciat aliquis aduersus ea quæ diximus, à præstantibus Medicis improbari, vt quis certam cibi, & potionis sibi præfigat mensuram, præsertim modicam: quia hac ratione stomachus contrahitur, & ita illa quantitate consuescit, vt si contingat eam

excedi,

excedi, notabile grauamen & læsionem sentiat, dum supra consuetum distenditur. Quod incommodum vt euitetur, suadent non seruari eumdem modum, sed aliquando plus, aliquando minus assumi. Quod videtur etiam ab Hippocrate confirmari aphorismo 5. sect. 1. vbi sic scribit: *Etiam in sanis periculosus est valde tenuis, & constitutus, & exactus victus; quoniam delicta grauiùs ferunt. ob hoc igitur tenuis & exactus victus periculosus est magis quàm paulò plenior.*

Respondeo, Hoc placitum Medicorum locum habere in iis qui eumdem temperantiæ tenorem præstare nequeunt, propter crebras occasiones conuiuiorum & symposiorum, quas ipsi vel nõ possunt, vel nolunt vitare: neque ita domitam habent gulam, vt inter epularum affluentiam, solitam moderationem possint seruare, aliis præsertim suo exemplo & sermone ad indulgendum genio excitantibus. Tunc enim si multùm se inferciant, sentient aliquid incommodi ob causam allatam. Secus de iis qui sibi ab huiusmodi vel occasionibus, vel excessibus possint cauere, & eamdem vitę rationem tenere. His enim congruentissima est certa mensura, præsertim si debiles sint, aut senes; vt experientia & ratio ipsa conuincit. Nec refert quòd interdum occasione aliqua contingat hanc mensuram excedi: quia vnus aut alter excessus parum nocet, modò statim ad solitam sobrietatem redeatur, tantoque minùs in sequenti refectione sumatur, 24

vel ea penitus omittatur. Vt si modicè prandere, aut cœnare consuetus plusculum sumpseris in prandio, abstineto à cœna: si in cœna excessisti, abstine sequenti die prandio. Itaque hoc incommodum non est tanti, vt propter illud vitandum certa mensura, quæ ordinarie seruetur, sit repudianda; cùm excessus aliquis, modò rarus sit, etiam senibus, & debilibus parum noceat.

25 Si tamen excessus sit creber, multosque dies duret, graue nocumentum sentient, præsertim debiles & senes, qui antea certæ mensuræ erant addicti. Narrat Auctor noster, cùm ab anno ætatis 36. vsque ad 75. solùm 12. vncias cibi, & 14. potus sumpsisset, optima semper valetudine; se Medicorum hortatu & amicorum importunitate fuisse inductum, vt duas adhuc vncias tum cibo, tum potui adderet. Hunc verò, etsi modicum excessum decimo die grauissimos illi morbos attulisse, dolorem lateris acerrimum, angustias pectoris, & febrem 35. dierum, adeò vt à Medicis iudicaretur depositus, nec potuisse curari nisi restituta priori consuetudine. Noui & ego quemdam, qui cùm multis annis solitus esset tantùm cœnare, modica dumtaxat re eaque sicca meridie assumpta, hortatu multorum cœpit paulo amplius, eaque humida, meridie comedere. quæ res post decem vel duodecim dies tantos stomachi, & intestinorum dolores per aliquot hebdomadas illi attulit vt moriturus videretur: in quos dolores, cùm his multis medicamentis, magnaque

do-

doctissimorum Medicorum industria esset curatus, bis relapsus est. Cumq. iam tertiò per aliquot dies affligeretur, venit illi in mentem mutatę consuetudinis, & re diligenter expensa, sibi persuasit hanc esse causam tanti mali. quare statuit illam repetere. Quo facto, mox primo die cœperunt dolores minui, itaque intra quatriduum decreuere, vt nihil ampliùs præter magnam corporis debilitatèm remaneret. quæ tamen & ipsa paulatim sobriæ illius & siccę diætæ pręsidio sublata. Non enim multitudo ciborum & delicię naturam debilem corroborant, sed modica quantitas viribus respondens, & qualitas temperamento conueniens.

Neque Hippocratis aphorismus suprà allatus huic nostræ sententiæ aduersatur. 26 quia ille loquitur de victu tenui, id est par ui alimenti, eaque mensura quę viribus & bonæ constitutioni tuendæ non sufficiat. Nos verò quodlibet genus ciborum, quod naturæ sit commodum, admittimus; & eam mensuram, quę viribus stomachi, & bonæ valetudini sit accommoda.

Dices: Non omnibus integrum est vel 27 commodum exactam diætæ rationem seruare: nullanè suppetit ratio qua tales valetudinem suam tueantur, & vitam in longam senectutem producant? Respondeo, Suppetere hanc vnicam, quam multi præstantes Medici præscripserunt. Ea est, vt quotannis bis saltem, nempè in Verę & Autumno corpus benè purgetur, & humoribus no-

Alia ratio tuē dæ valetudinis.

nis liberetur. Loquor de iis qui corpus ordinariè non exercent, sed officiis mentis sunt intenti: vt sunt sacerdotes, religiosi, Iurisconsulti, studiosi, & similes. Porrò ea purgatio fieri debet præuia humorum præparatione, idque pręscripto periti Medici: neque debet esse valida, & confertim operari, sed sensim per duos vel tres dies assumpto medicamento. Sic enim & facilè toleratur, & ampliùs prodest. Nam primo die purgatur prima regio, vt Medici loquuntur hoc est intestina: secundo, hepar: tertio, venę in quibus maxima prauorum humorum colluuies. Qui enim non sobriè viuunt singulis diebus aliquid crudi humoris addunt, quod ad venas attractum per totum corpus veluti per spongiam distribuitur.

28 Itaque intra vnum vel alterum annum tanta sæpè est quantitas praui humoris in corpore, quantum vas ducentarum vnciarum, seu quatuor poculorum vix capiat. Hi humores tandem temporis tractu putrescunt, & letales morbos infetunt: vnde maxima pars hominum ante tempus extinguitur. Quicumque enim ante extremam ætatem pereunt, ferè hac de causa pereunt: exceptis illis qui vi externa; vt gladio, igne, calculo, bestiarum incursu; vel veneno, vt peste, toxico, &c. pereunt. Plurimi in suis domibus omnibus commodis affluentes, breui tempore humorum istorum malignitate extinguuntur, qui in triremibus vincti, & nautico pane & acqua pasti, sani & incolumes in longam ætatem vitam propagassent.

sent. Huic periculo occurritur tempestiuis purgationibus, saltem bis quotannis assumptis. Sic enim neque valdè magna potest esse talium humorum copia, neque multùm possunt putrescere, cùm quoque semestri excernantur. Noui multos qui hac ratione ad extremam senectutem peruenere, vix vllo notabili morbo per totam vitam tentati.

29 Sequitur nunc tertium eorum quæ proposuimus, nimirum vt explicemus, quanta commoda corpori & animo sobria vita conferat. *Cōmoda sobriæ vitæ.*

Primum commodum est, quòd hominem ab omnibus penè morbis liberet & defendat. *Liberat a morbis.* Aufert enim catarrhos, tusses, asthmata, vertigines, capitis & stomachi dolores: arcet apoplexiam, lethargum, epilepsiam, aliosque cerebri affectus: curat podagram, chiragram, dolores ischiadicos, & articulares morbos. Aufert cruditatem, omnium morborum matrem. Denique ita humores temperat, & in debita proportione conseruat, vt neque quantitate neque qualitate peccent. Vbi verò est congrua humorum symmetria, ibi morbus locum non habet, cùm ratio sanitatis in tali proportione consistat. Confirmat id tū experientia, tum ratio. Videmus enim, eos qui sobriam victus rationem sequuntur, raró vel nūquam morbis tentari; & quando tentantur, faciliùs ferre quàm alios, qui prauis humoribus ex intemperantia gulę redundant; & breui tempore restitui. Noui plurimos, qui etsi

natura sint debiles, & ętate prouecti, & assiduè officijs mentis intenti, tamen beneficio temperantię sani uiuunt, & ab omni morbo notabili tota pęnè uita, longaque ętate immunes. Idem declarant exempla sanctorum Patrum, & monachorum, qui in summa uictus parsimonia incolumes & alacres diutissimè uixerunt.

30 Ratio est, quia omnes pænè morbi, quibus ordinariè homines laborant, nascuntur ex repletione; nimirum quòd plus assumatur quàm natura requirat, & stomachus posiit perfectè concoquere. Cuius signum est, quòd omnes pænè curentur euacuatione. Detrahitur enim sanguis per sectionem venarum uel cucurbitulas, ut natura leuetur: subducitur medicamentis maxima humorum colluuies, quæ per uiscera & corpus diffusa: imperatur abstinentia, & tenuissima uictus ratio præscribitur. Hic modus curandi manifestè indicio est, morbum ex repletione ortum. Contraria enim contrarijs curantur. unde Hippocrates sect. 2. aphor. 22. *Quicumque morbi ex repletione fiunt, eos euacuatio sanat: & quicumque ex euacuatione, repletio.* Rari tamen sunt morbi ex euacuatione, nisi in longa fame tempore obsidionis, vel nauigationis, uel alio simili euentu: quo casu detracto priùs humore adusto, quē calor per inediam procreauit & ueluti adussit, corpus sensim (aucta paulatim cibi mensura) alendũ & corroborandum. Quod etiam post multas euacuationes, quibus in magnis morbis corpus & uires exhaustæ,

facien-

faciendum, vt fiat reparatio. Itaque cùm omnes pænè morbi nascantur ex eo quòd plus assumatur, quàm natura postulet; consequens est, vt si quis debitam mensuram seruet, ab omni pænè morbo sit immunis. Quod etiam insinuatur celebri illo dicto Hippocr. lib. 6. epidemiῶn sect. 4. *Ἄσκησις ὑγιείης ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων. Studiũ sanitatis est, edere citra saturitatẽ, & impigrum esse ad labores.* vbi in parsimonia victus, & exercitatione corporis ponit rationem conseruandæ bonæ valetudinis.

31 *Cruditas morborum mater.*

Idem confirmatur ex eo quòd cruditas à Medicis dicatur omnium morborum (quibus homines ordinariè laborant) seminarium. Vnde Galenus l. 1. de cibis boni aut mali succi: *Nemo morbo corripietur, qui accuratè cauet ne in cruditates incidat.* Et ratione cruditatis dici solet, plures occidi crapula quàm gladio. Et sacra Scriptura Ecclesiastici 37. *Propter crapulam multi obierunt; qui autem abstinens est, adijciet vitam.* Et paulò antè: *Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam; in multis enim escis erit infirmitas.* Atqui sobria victus ratio prohibet cruditatẽ, ac proinde succidit morborum causam. *Cruditatem* vocant imperfectam ciborum concoctionem. Cùm enim stomachus vel ob nimiam ciborum quantitatem, vel ob eorum qualitatem contumacem, vel ob varietatẽ simul assumptam, vel ex eo quòd desit iustum interuallum ad perfectam ciborum confectionem

nem requisitum, imperfectè concoquit, dici tur chylus, seu succus, quem ex cibis confecit, esse crudus, & habere cruditatem, quæ multa adfert incommoda. Primò, replet cerebrum & viscera multis pituitosis & biliosis excrementis. Secundò, parit in exiguis viscerum meatibus mulcas obstructiones. Tertiò, vitiat totum corporis temperamentum. Denique, venas implet humore putrido, ex quo grauissimi morbi.

Possent hæc singula fusè ostendi, sed res est satis manifesta, præsertim primum & secundum; solùm itaque exponam tertium & quartum. Vbi chylus fuerit crudus, seu malignè à stomacho confectus, & inquinatus potiùs quàm concoctus (Aristoteles enim μόλυνσιν id vocat nō πέψιν, inquinationé non concoctionem) ex huiusmodi chylo non potest in hepate sanguinis officina confici probus sanguis, sed solùm vitiosus. Secunda enim cōcoctio, vt aiunt Medici, non potest emendare primā Ex vitioso sanguine non potest fieri proba nutritio, sed necesse est vitiosum existere corporis temperamentum, & morbis obnoxium. Nam tertia concoctio (quæ in poris minutissimis toto corpore agitur, vbi sanguis parti cuilibet alendæ assimilatur, & vltimò disponitur ad eius formam suscipiendam) non potest emendare secundam. Hac ratione sensim per cruditatem mutatur & deprauatur totum corporis temperamentum, multisque incommodis subijcitur. Rursus chyli cruditas efficit, vt venæ per totum corpus repleantur san-

sanguine impuro, multisque prauis humoribus permixto, qui tractu temporis sensim putrescunt, & tandem data occasione per laborem, æstum, frigus, ventum, &c. in graues & periculosas febres, quibus innumeri ætate florenti pereunt, accenduntur. Hæc incommoda defendit sobria victus ratio: quia tollit cruditatem, horum omnium causam. Cùm enim non plus ingeritur quàm ventriculus probè possit conficere, & ad hoc sufficiens temporis interuallum conceditur, non potest nasci cruditas, sed chylus existet probus, & naturæ conueniens; ex probo chylo probus quoque fiet sanguis; ex bono sanguine bona totius corporis nutritio, & bonum temperamentum. Præterea vitatur hoc modo putredo humorum in venis, vitantur obstructiones viscerum, & excrementitiæ superfluitates, quibus & caput, & viscera, & iuncturæ persæpè affligũtur: itaque conseruatur bona corporis constitutio & sanitas. Hæc enim in duobus sita est; in humorum debita proportione & symmetria, tã secundùm quantitatem quàm secũdùm qualitatem: & in totius corporis spõgioso quodam habitu, nullis obstructionibus impedito, vt spiritus & sanguis liberum per omnes partes habeant discursum. Neque solùm cruditatem humorum, & mala quę inde sequuntur, impedit sobrietas, sed etiam superuacaneos humores consumit, idque multò securiùs & efficaciùs quàm corporis exercitatio, vt eruditè ostendit Cl. Doctor Viringus lib. 5. de Ieiunio, cap. 3. 4. & 5. labor enim con- *Sanitas in duobus sita.*

fer-

fertim corpus agitat, & folùm partes quafdã præ ceteris exercet, idq; fæpè cum humorũ perturbatione, cum magno æſtu, & morborũ periculo, præfertim febrium, pleuritidis, & variarum in varias partes deſtillationũ, quæ magnos dolores adferunt. Abſtinentia verò magis intrò ad ipſa viſcera, & ad omnes iuncturas ac articulos penetrat, omnia blandè & æquabiliter euacuans: craſſa enim extenuat, obſtructa aperit, ſuperflua cõſumit, ſpirituum vias referat, & ipſos ſpiritus clariores efficit; idque abſque humorum perturbatione, abſque defluxionibus & doloribus, abſq; æſtu corporis, ac morborum periculo, abſque iactura temporis & diſpendio functionum meliorum. Negandum tamen non eſt quin exercitatio, ſi modum non excedat, ſit valdè vtilis, & multis neceſſaria.

33 *Sobrietas munit aduerſus cauſas externas.* Alterum Commodum eſt, quòd non ſolùm à morbis, qui ex cruditate & interna humorum corruptione naſcuntur, nos tuetur; ſed etiam aduerſus externas cauſas munit. Nam qui corpus purum, & humores benè temperatos habent, non ita facilè læduntur ab æſtu, frigore, labore, & ſimilibus incommodis, ſicut alij qui prauis humoribus abundant: & ſi lædantur, faciliùs & citiùs curantur. Idem accidit in vulneribus, contuſionibus, luxationibus, & fracturis oſſium: quia nullus vel exiguus fit affluxus humorum ad partem affectam; qui affluxus curationem maximè impedit, & dolores & inflammationes efficit. Declarat id luculento exemplo noſter Auctor infra nu. 11.

n. 11. Munit & contra pestem: faciliùs enim illi veneno resistitur si corpus sit purum. Vnde Socrates sua frugalitate & temperantia effecit, vt quamuis Athenas sępenumerò pestis vastaret, ipse tamen numquam ęgrotarit, ut scribit Laert. lib. 2. de uitis Philos.

Tertium Commodum uitę sobrię est, quòd etsi non curet morbos incurabiles, tamen eos ita mitigat, vt facilè tolerentur, nec magnopere fūctiones animi impediant. Constat hoc quotidiana experientia. Multi enim cum ulcere pulmonis, cum scirrho hepatis uel lienis, cū calculo in renibus aut uesica, cum inueterata impetigine, cum antiqua & insolita intemperie uiscerum, cum enterocele, hydrocele, alijsque hernię generibus, solius diętę pręsidio diu uitam producunt, semper alacres, & ad ingenij labores expediti. Sicut enim ista mala per ingluuiem ualdè exacerbantur, ita vt naturā grauiter affligant, breuique tempore pręcipitent: ita per sobriam uictus rationem mirificè mitescunt, adeò ut parum incōmodi plerumque ex illis sentiatur, nec multum de ordinario uitę stadio accidant. 34 *Mitigat morbos incurabiles.*

Quartum Commodum est, quòd suis cultoribus non solùm sanitatem, sed etiam longęuitatem conferat, eosque ad extremam senectutem perducat; adeò ut cùm ex hac uita decedendum, nullos ferè uel exiguos dolores sentiant: quia moriuntur per meram resolutionem. Vtrumque experientia & ratione notum est. Nam quod ad longęuitatem attinet, constat, sanctos uiros in ere- 35 *Præstat lōgæuita tem.*

mo & monasterijs fuisse admodum longæuos, etiamsi asperrimam vitam omnibus penè corporis commodis destitutam ducerent. quod potissimùm illorum sobrietati acceptum ferendum. Sic S. Paulus primus Eremita ætatem ad annos ferè 115. produxit: ex quibus circiter 100. egit in eremo; quadraginta quidem primos paucis dactylis & haustu aquæ; reliquos, cùm dactili defecissent, pane dimidio, quem coruus ei quotidie subministrabat: vt scribit Hieronymus in eius vita. S. Antonius ad annos 105. ex quibus 90. egit in eremo solo pane & aqua (quibus aliquid oleris in extrema senectute addebat) corpus sustentans, teste Athanasio. S. Paphnutius excessit annos 90. solo pane vescens: vt colligitur ex Cassiano collat. 3. cap. 1. S. Hilarion etsi naturæ esset teneræ, & semper rebus diuinis intentus vixit annos circiter 84. ex quibus ferè 70. transegit in eremo, mira abstinentia, & cultus victusque asperitate: vt refert Hieronymus. Iacobus Eremita Persa genere, partim in eremo, partim in monasterio transegit annos 104. victu tenuissimo: vt refert Theodoretus historia religiosa in Iuliano. Et ipse Iulianus, cognomento Saba, id est, senex, semel in hebdomade reficiebatur, pane herdoeaceo, sale & aqua contentus: vt ibidem Theodoretus. S. Macarius, cuius Homiliæ extant, excessit annũ nonagesimum, ex quibus in eremo, assiduo ieiunio peregit sexaginta. Arsenius præceptor Arcadij Imperatoris annos vixit 120. in sæculo 65. reli-
quos

quos 55. transegit in deserto abstinentia admirabili. Simeō Stylites vixit annos 109. ex quibus 81. in columna; 10. in monasterio: verùm huius abstinentia & labores naturam humanam superare videntur. S. Romualdus, Italus, annos vixit 120. ex quibus 100. solidos egit in religione summa abstinentia, & cultu asperrimo. Vdalricus Episcopus Patauiensis, vir miræ abstinentiæ, vixit annos 105. teste Paulo Bernriedensi in vita Gregorij VII. quem ante annos aliquot in lucē produxit noster Gretzerus. S. Franciscus de Paula abstinentia admirabili (pane enim & aqua semel in die post solis occasum reficiebatur, vix aliquid obsonij, quo vesci in Quadragesima licet adhibens) superauit annum 90. S. Martinus 86. S. Epiphanius ferè 115. S. Hieronymus circiter 80. S. Augustinus 76. S. Remigius exegit annos 74. in episcopatu. Venerabilis Beda ab anno 7. ætatis vsque ad 92. vixit in religione. Nimis longum esset omnes recēsere, qui ex historijs & vitis Sanctorum adduci possent. Omitto plurimos nostræ ętatis, qui sobria victus ratione vitam incolumem ad annos 80. 90. 95. &c. extenderunt. Sunt enim etiam feminarum monasteria, in quibus victu tenuissimo viuitur ad annos 80. vel 90. adeò vt sexagenariæ & septuagenariæ vix inter seniores numerētur.

Neque dici potest, hos non vi naturæ, sed supernaturali Dei munere tantam ætatem vixisse. Non enim paucorum fuit ista longæuitas, sed plurimorum, & ferè omnium

nium qui exactam illam sobrietatem sunt sectati,& externo aliquo casu non sunt perempti. Vnde S. Ioannes Euangelista, qui solus inter Apostolos violenta morte ante naturæ terminum non est abreptus, vixit annos 68. post Domini Ascensionem. Itaque credibile est eum ad centesimum pertigisse. Et S. Simeon annos 120. habebat, cùm martyrio afficeretur. S. Dionysius Areopagita centesimum superabat annum: S. Iacobus minor 96. ieiunijs & orationibus assiduè vacans, carne & vino semper abstinens.

Deinde non solis Sanctis id concessum, sed etiam alijs. Nam apud Indos diutissimè viuunt Brachmanes ob victus frugalitatem: apud Turcas religiosi Mahometicæ superstitionis, qui abstinentiæ, & austeritati plurimùm dediti. Scribit Iosephus lib. 2. de bello Iudaico cap. 7. *Essenos longissimæ esse vitæ, ita ut plurimi corũ vsque centenariam perueniant ætatem, propter simplicitatem victus, & vitam benè ordinatam: solum enim panem & vnum pulmentum singulis apponi.* Democritus & Hippocrates vitam produxere ad annos 105. Plato superauit 80.

Denique quando Scriptura Eccli. 37 ait: *Qui abstinens est, adijciet vitam*, generatim loquitur de omnibus, qui abstinentiam seruant, non de solis Sanctis. Fateor tamen, impios, & maximè homicidas ac blasphemos, plerumque non diù viuere (etiamsi in victu temperati sint) diuina vltione eos persequẽte. Hi tamen non morbo ex humorum corruptione, sed vi extrinsecus illata pereunt.

Cur hòmicidæ & blasphemi non sint lõgæui.

Simi-

Similiter qui impensè libidini sunt addicti, non possunt vitæ esse diuturnæ: quia nihil æquè spiritus & optimũ naturæ succum exhaurit; nihil naturã sic debilitat & frangit. libidinosi.

Dices, multos ad extremam senectam peruenire, qui non seruant illam sobriam diætam, sed gulæ laxant habenas prout occasio se offert, quotidie pænè ad satietatem cibo potuq; se farcientes. Respondeo, huiusmodi esse raros, & rari roboris ac temperamenti. Nam pleriq. qui voraces sunt, ante tempus extinguuntur. Quòd si robusti illi & ἄνομοι cõgruam moderationem adhiberent, multò diutiùs & salubriùs viuerent, & longè plura ingenio suo & doctrina efficerent. Necesse enim est, eos qui non frugaliter viuunt, multis prauis humoribus impleri, & sæpè morbis tentari; nec posse sine detrimento valetudinis arduis mentis functionibus diu intendere: tum quia in illis tota vis naturæ & spirituum concoctioni & digestioni ciborum mancipata est, à qua si uiolentè per speculationem abstrahatur, necessariò maligna erit concoctio, & multæ nascentur cruditates: tum quia caput impletur uaporibus, qui mentem obnubilant, & dolorem, si acriùs ingenio cõtendas, adferunt. Denique opus illis est crebra corporis exercitatione, uel medicamentis quibus corpus uacuetur: itaque etiamsi diu uideãtur uiuere corpore; tamen animo & ingenio parum uiuunt, cùm exiguo tempore ad functiones animi sint idonei, & maior pars temporis debeat impendio obsequio corporis. Quod

quid

quid aliud est, quàm animum suę carnis, hoc est sui mancipij, facere mancipium? Talis vita non decet hominem, præsertim Christianum, cuius omne bonum spiritale est, & functionibus mētis ac corporis, sensuumque mortificatione comparatur.

39 His adde, eos qui debilioris sunt naturæ, si temperatè viuant, multò esse securiores de sua valetudine & vitæ productione, quàm sint robustissimi quique inordinatè viuentes. Illi enim sciunt se non habere noxios succos in corpore, vel non ea copia vt morbum possint creare: illi verò necessariò plurimis huiusmodi succis aliquot annorum tractu replentur; qui sensim magis ac magis putrescentes, leui occasione in morbum grauem, & sæpè letalem euadunt. Testatur Aristoteles in problematibus, fuisse suo tempore quemdam Philosophum. Herodicum nomine, qui etsi omnium iudicio debilissimæ esset naturæ, & tabe laboraret, tamē arte τῆς διαιτητικῆς (q̄ victus rationem præscribit) ad centesimum annum peruenerit. meminit eiusdem Plato lib. 3. de Repub. Galenus lib. de marasmo, & lib. de tuenda sanitate refert, extitisse suo tempore quemdam Philosophum, qui librum ediderat, quo docebat qua ratione posset quis penitus expers senij cōseruari. Meritò quidem id tamquam vanum reprehendit Galenus; tamen artem non fuisse omnino vanam, & valuisse ad vitam producendam, ipse Philosophus suo exemplo ostendit. Cum enim ad octogesimum annum peruenisset, &

adeò

adeò esset exhaustus, vt nihil ei præter ossa & cutem restare videretur, arte tamen & moderatione victus singulari effecit, vt non nisi lentissima tabe confectus tandem occumberet. Idem Galenus lib. 5. de tuenda sanitate ait: *Arte illa quæ diætam præscribit, eos qui ab ipso ortu imbecillum corpus non sunt sortiti, sensibus illæsis, & ab omni morbo & dolore alienos, ad summam senectutem peruenire.* Deinde addit de seipso. *Ego vero tametsi nec salubrem corporis statum ab ipso ortu sim nactus, nec vitam planè liberam egerim, hac tamen ipsa arte vsus, post 28. ætatis annum, ne minimo quidem laboraui morbo, nisi fortè diaria febri ob lassitudinem aliquando contracta.*

Neque solùm ad extremam senectutem morborum & dolorum expertes perueniūt sobriè atis cultores, sed etiam in ipsa morte doloribus non affliguntur: quia non vi illata naturæ, sed simplici resolutione, humidique radicalis consumptione vinculum animæ & corporis dissoluitur: sicut lampas sponte sua absque strepitu extinguitur oleo consumpto. Sicut enim lampas ardens tribus modis potest extingui, 1. vi extrinsecus illata, vt cùm flatu vehementi extinquitur; 2. affusa multa aqua, qua olei bonus liquor opprimitur vel corrumpitur; 3. solius olei consumptione: ita etiam vita humana (quæ instar lampadis ardentis) tribus modis extingui solet. 1. vi externa, v. g. gladio, igne suffocatione; 2. humorum noxiorum abundantia, vel qualitate maligna, qua humi- 40

Absq. doloribus mori.

dum

dum radicale opprimitur, vel destruitur; 3. cùm ipsum humidum à calore naturali longo temporis tractu absumitur, & in auras difflatur, quod eo fit modo quo aqua calida vel oleum calidum consumitur à calore sibi ab igne impresso. In primo & secundo modo magna fit naturæ turbatio, ac proinde necesse est magnos sentiri dolores, si ea res duret: quia temperamentum vi contraria euertitur, & vinculum naturæ violentè dissoluitur. At in tertio nullus vel exiguus est dolor, quia ab intrinseco temperamentum sensim dissoluitur, & humidum primigenium (in quo maximè vita consistebat) vnà cum calore innato consumitur. Dum enim humidum illud minuitur, simul minuitur calor illi insertus; & consumpto humido, simul extinguitur calor: sicut in lucernis accidit. Hoc modo moriuntur plerique, qui exactam diætæ regulam seruarunt, nisi fortè vi extrinsecus illata pereant. Cùm enim per diætam noxios humores euitent, nihil in se habent quod temperamentum violentè possit destruere, aut calorem naturalem opprimere: ac proinde necesse est vt viuant, donec humidum primigenium vnà cum calore insito sit ita consumptum, vt non sufficiat ad animam in corpore vlteriùs retinendam. Simili modo moreretur homo, si calor naturalis (etiam humido saluo) desineret à Deo conseruari: vel si ipsum humidum diuina virtute subitò consumeretur.

41 Quintum Commodum sobriæ diætæ est; quòd corpus reddat leue, agile, vegetum,

tum, & ad omnes suos motus expeditum. *Corpus redditur agile.*
Grauamen enim, naturę oppresio, & tarditas prouenit ex humorum redundantia, qui vias spirituum obstruunt, & iuncturas obsident, nimirumque humectant. Itaque sublata humorum copia per dięetam, tollitur causa illius grauaminis, & tarditatis, & laxãtur vię spirituum. Deinde per eamdem diætam fit, vt concoctio sit bona, & probus conficiatur sanguis, ex quo deinde puri, & copiosi suppeditantur spiritus, à quibus omnis vigor, & agilitas.

Attulimus commoda quinque, quę sobrietas adfert corpori. Videamus nunc quę pręstet animo. Ea similiter ad quinque reuocari possunt. 42 *Cõmoda animi ex sobrietate.*

Primum sit, quòd incolumitatem, & vigorem pręstet sensibus externis. Sẽsus enim videndi in senibus potissimum hebetatur, eò quòd nerui optici humoribus superfluis, aut vaporibus obsideantur. quo fit vt spiritus animalis qui visioni deseruit, vel obscuretur, vel non possit ea copia subministrari, quę ad acute cernendum est necessaria. Hoc impedimentum tollitur, vel multùm minuitur sobrietate victus, & potus, & abstinentia ab ijs rebus, quę caput fumis implent; qualia sunt pinguia omnia, & maximè butyrum copiosè assumptnm, vina potentia, cereuisia crassa, vel herbis caput tententibus medicata. *Vigorẽ præstat sensibus.*

Sensus audiendi impeditur humoris superuacanei, & crudi ex cerebro defluxu in organum auditus, vel in neruum qui ei deseruit. 43

seruit. hac enim ratione fit, vt homo ex ea parte, in quam defluxio incũbit, fit surdus, vel grauiter audiat. Talis defluxio facilè arcetur & præuenitur sobrietate victus. Et postquam accidit, sicut medicamentis potest tolli (nisi fortè sit inueterata, & sedem fixerit) ita etiam per diætam; præsertim si topica quædam simul adhibeantur.

44 Sensus gustandi potissimùm vitiatur prauis humoribus organum ipsius imbuentibus; vt si biliosi humores, vel acidi, vel salsi linguam faucesque occupent (siue isti veniant ex capite, siue ex stomacho, cuius interior tunica cum illis organis cõtinuatur) omnia videbuntur amara, acida, vel salsa. Hoc vitium tollitur congruenti diæta, qua etiam fit, vt communes cibi & panis siccus meliùs sapiant homini moderato, & plus ei voluptatis afferant, quàm gulæ dedito pretiosi & exquisitè conditi. Sublatis enim vitiosis succis, qui stomachum & organum gustus inficiebant, & ἀνορεξίαν vel fastidium inducebant, redit appetitus, & sincerus ciborum sensus, ac naturalis voluptas. Simili modo conseruat sensum odorandi, & tangendi.

45 Fateor tamen, longa tandem senectute vigorem sensuum, præsertim oculorum, & aurium, multùm hebetari, ac ferè extingui, quia temperamentum organorum, vti & reliquarum partium, paulatim dissoluitur, consumpto sensim humore radicali, & calore innato: quo fit vt, & temperamentum euadat siccius quàm conueniat sensuum ope-

operationi, & omnes meatus ac pori pituita frigida repleantur, quæ omnibus animæ functionibus maximè aduersatur. Sicut enim senes interno corporis temperamento fiunt siccissimi & frigidissimi: ita excrementitijs succis humidissimi, adeò vt senium nihil sit aliud quàm frigus & siccitas temperamenti, ex cõsumptione humidi radicalis, & caloris innati proueniens, quibus necessariò pituitæ frigidæ copia toto corpore est coniuncta.

Alterum Commodum, quod diæta sobria confert animæ, est, quòd ualdè minuat ac mitiget effectus seu passiones præsertim iræ & melancholię, tollens in his excessum & inordinatum impetum. Idem facit circa affectum delectabilium gustus & tactus: ut meritò etiam ob hunc effectum ista ratio uitę sit magni ęstimanda. Turpe enim est esse irę impotentem, esse subiectum melancholię, & tristissimis phantasię curis: esse emancipium gulę & uentris, cęcoq. impetu in esculenta & uenerea effundi. Neque solùm turpe, & uirtuti aduersum, sed etiam ualetudini noxium, & apud honestos probrosũ. Hisce malis sobrietas facili negotio medetur, partim subtractis, partim correctis humoribus, qui illorum causa. Quòd enim humores sint causa talium passionum, apud Medicos, & Philosophos est notissimum, & constat experientia. 46 *Mitigat passiones.*

Videmus enim, eos qui biliosis humoribus abundant, esse iracundos & pręcipites: qui melancholicis, cõtinuo mœrore ac me- 47

tu confici: si humores isti in cerebro inflammentur, phrenitidem, & maniam procreare; si acidus humor stomachi tunicis sit impactus, assiduam famem & uoracitatem: si feruidi sanguinis in corpore sit copia, incitare ad libidinem, pręsertim si materia aliqua flatulenta sit coniuncta. Ratio est, quia affectus animi sequuntur apprehensioné phantasię, ut ex philosophia notum est: phantasiæ autem apprehensio est conformis dispositioni corporis, & humoribus qui in corpore dominantur. Hinc biliosi somniant ignes incendia, bella, cædes: melancholici, tenebras, funera, sepulchra, spectra, fugas, foueas, & tristitia omnia: pituitosi pluuias, lacus, flumina, inundationes, submersiones, naufragia: sanguinei, volatus, cursus, conuiuia, cantus, amores. Somnia verò nihil aliud sunt quàm phantasiæ apprehensiones ceteris sensibus sopitis. Vnde sicut in somnis, ita etiam in vigilia phantasia pleraque apprehendit consentaneè humori, & qualitati præualenti, præsertim primo obiecti appulsu, priusquam à ratione corrigatur & dirigatur. Itaque excessus istorum humorum peruertit naturalem phantasiæ statum, & apprehensionem. Bilis enim, quia amarissima, & naturę maximè aduersa, facit vt phantasia dictum factùmve alterius, vel quidlibet aliud quod displicet, apprehendat vt sibi aduersum, inimicum, iniuriosum; & quia humor ardens est, & impetuosus, facit vt apprehensio sit velox & vehemens, incitetq́. ad celerem mali repulsionem, & vindictam.

Humor

Humor melancholicus est grauis, frigidus, ſiccus, torpidus, acidus, atro colore, & cordi valdè infeſtus. Itaque facit vt phantaſia apprehendat omnia tamquam infeſta, inimica, triſtitia, tenebroſa. Ratione autem frigoris, & grauitatis fit vt non incitet ad mali repulſionem, ſicut bilis quæ leuis eſt; ſed inijcit metum, fugam, cunctationem. Pituita frigida eſt & humida: vnde fit vt apprehenſio ad omnia ſit tarda, languida, abſque vigore, acrimonia, alacritate. Itaque bilis facit vt homo ſit iracundus, præceps, velox, audax, vehemens, rixoſus, moroſus: ad quidlibet indignetur, iuret, maledicat, clamet, vociferetur. Hinc tot iniuriæ, pugnæ, vulnera, cædes in genere humano. Nam etiam ea quæ in ebrietate patrantur, ex furore bilis plerumque proueniunt, vino bilem augente, & accedente. Melancholia facit triſtes, puſillanimes, meticuloſos ſolitarios, cogitabundos, deſperabundos. Et ſicut bilis ad breue tempus, dum feruet, rectum mentis iudicium peruertit: ita melancholia ferè aſſiduè, maximè ea quæ cerebrum occupat, vel tetros vapores ſurſum ad cor, & caput ex hypochondrijs emittit. Pituita efficit lentos, languidos, ſomniculoſos, meticuloſos, obliuioſos; denique ad omnia præclara inutiles. Etſi enim humor iſte non ita ſit corpori infeſtus, ſicut bilis, & melancholia; eſt tamen maximè aduerſus functionibus animæ: quia frigore ſuo vigorem ſpirituum hebetat, & humiditate cerebrum, & meatus ſpirituum nimiùm humectat.

48 Omnibus hiſce malis magna ex parte medicinam facit ſobria diæta. Hæc enim adhibita, ſenſim minuuntur praui humores, natura eos conſumente vel expellente, adhibitis præſertim quibuſdam adminiculis à medicamentis purgantibus. Deinde corrigitur corporis intemperies, dum purus & temperatus ſanguis ſubminiſtratur, qui nullis cruditatibus ſit permixtus, nullis humoribus ſuperfluis vitiatus, nulla qualitate noxia excedens. Hinc eos, qui ſobrietate conſueuerunt, videmus placidos, affabiles, benignos, lætos, tractabiles, & in omnibus moderatos. Benignus enim ſuccus naturæ, affectus, & mores facit benignos: & malignus ſuccus (qualis eſt bilis & melancholia, ſi quantitate vel qualitate excedat) facit affectus, & mores malignos, & efferatos. Vbi id quoque dignum conſideratione, prauos humores non ſolùm excitare paſſiones, iiſq; dare initium, ſed viciſſim per quandam ſympathiam ab ipſis paſſionibus accendi & roborari, & accenſos roboratoſq; efficere vt ipſa quoque paſſio augeatur, & cōfirmetur. Patet hoc in humore bilioſo, qui cùm abundat, mediante apprehenſione phantaſiæ quam vitiauit, excitat paſſionem iræ: iræ commotio per quamdam ſympathiam accendit ſpiritus, & humorem bilioſum; humor bilioſus iam accenſus efficit vt phantaſia fortiùs, & vehementiùs rem apprehendat, & maior videatur iniuria quàm anteà: & ſic ipſa quoque iræ commotio augetur, & roboratur. Hinc fit vt interdum ex ira

tran-

transeatur in furorem, si phantasia multo tempore in imaginatione iniuriæ persistat. vnde saluberrimum consilium est, cogitatio-né ab iniurijs acceptis auertere: quia earum consideratio non solùm animo, sed etiam corpori est noxia. Simili modo humor melancholicus, mediante phantasia, excitat mœrorem, nulla alia causa mœroris suppetente: mœror per quamdam sympathiam concludit cor, & impedit liberam eius diastolem: quo fit vt humor melancholicus aduratur, fiatq́. malignior, eò quod terre fuligines non possint dissipari: factus malignior, auget meroris affectum, & sæpè adigit ad desperationem, funestaque consilia.

Tertium Commodum animæ ex diæta sobria proueniens, est incolumitas memoriæ. Hæc enim maximè lædi solet ab humore frigido cerebrum occupante, qui potissimùm intemperantibus, & senibus est infestus. Hic enim humor, & vias spirituum angustiores obstruit, & spiritus ipsos refrigerat, & torpidos reddit: quo fit vt apprehensiones sint lentæ, languidæ, & fluxæ, & sæpè in media narratione hominem ita deficiant, vt nesciat quid dixerit, aut qua de re locutus fuerit; rogetque socios, Quid tractabamus? Porest autem id fieri tripliciter. Primò, ex eo quòd spiritus animalis, quo phantasia in recordãdo, & in omni actu suo vtitur, ab humore pituitoso in transcursu raptim intercipiatur: quo intercepto cessat rei apprehensio, & consequenter omnis recordatio. Secundò, ex eo quòd apprehensio

49 *Memoriã conseruat.*

fuit languida,& absque reflexione,idque ob spirituum inopiam vel ineptitudinem: apprehensio autem rei facta absq. reflexione, non potest relinque sui vestigium, quod ad recordationem sit sufficiens. Omnis enim recordatio immediatè versatur circa actus nostros,& solùm mediatè circa actuum illorum obiecta. Non enim recordor propriè Petrum esse mortuum,sed me vidisse, vel au diuisse,vel legisse,&c. esse mortuum. Itaque vbi nulla est reflexio super actus nostros, nullũ potest relinqui vestigium ad memoriam sufficiẽs. Tertiò,ex sola spirituum ineptitudine. quia etsi vestigium sit aliquo mo do sufficiens ex parte sua, tamen sæpissime sit, vt inopia, vel impuritate, vel torpore, vel nimio feruore spirituum non possimus eo vestigio congruenter ad recordationem vti. Hac ratione interdum accidit, vt quis omnem pęnè memoriam perdat,& omnium disciplinarum obliuiscatur; vt cùm pituitæ frigidæ copia meatus angustiores cerebri obstruit,& spiritus torpidos reddit,totamq́. cerebri substantiam nimium humectat, & refrigerat.

50 Totum hoc malum mirificè vel arcetur, vel curatur sobria, & congruenti victus ratione:nimirum abstinendo à potu calido, & fumoso, nisi fortè exigua sit quantitas. Etsi enim vinum sit calidum, tamen cerebrò, & magna copia haustũm, frigidos morbos parit: nimirum destillationes, tusses, coryzas, apoplexiam, paralysim. Ratio est,quia caput vaporibus implet, qui ibidem refrige-

rati,

rati, in frigidam pituitam, quæ istorum malorum causa est, densantur. Neque tantùm à potu calido, & fumoso, sed etiam à copia omnis humidi abstinendum, & quantum fieri potest, sicca dięta vtendum. Hac enim fit vt superflua humiditas vel non gignatur, vel genita consumatur; & consequenter vt obstructiones, quæ ab ea prouenie-bant, tollantur, & viæ spirituum laxentur, & ipsi spiritus extenuentur, debitúmque statum consequantur, & cerebro natiuum redeat temperamentum, fiatque vnà cum spiritu idoneum, vt phantasiæ, & memoriæ deseruiat.

Quartum Commodum est vigor ingenij in excogitando, ratiocinando, inueniendo, iudicando; & aptitudo ad diuinas illustrationes suscipiendas. Hinc fit vt homines abstinentię dediti sint vigilantes, circumspecti, prouidi, boni consilij, recti iudicii. Si de disciplinis agatur, facilè excellunt in ijs, quibus animum applicuerint. Si de oratione, meditatione, contemplatione; magna facilitate, voluptate, & gustu spiritali ea obeunt. Ostendunt id suo exemplo antiqui Patres, & Eremitæ, qui cùm essent abstinentissimi, semper mente vigebant, & totas noctes in oratione, rerumque diuinarum commentatione traducebant, tanto animi solatio, vt in paradiso versari sibi viderentur, & temporis fluxum non perciperent. Hac ratione ad summam sanctitatē, & familiaritatem Dei peruenerunt, & dono prophetiæ ac miraculorum ornati sunt, & toti mundo

51 Vigor ingenij tuetur.

admirabiles extitere. Cùm enim perpetuò mentem sursum erectam, Deoque intentam tenerent, digni habiti fuere, ad quos Deus vicissim se inclinaret, eos eximiè illustrando, (iuxta illud Psal. 33, *Accedite ad eum, & illuminamini*) suorumque secretorum facien do participes, & operum mirabilium admi nistros: nimirum vt mundus hinc intellige ret, quantopere vita illorum Deo placeret & ad eorum imitationem ac venerationem excitarentur.

52 Sunt etiam hoc tempore plurimi, qui eadem abstinentiæ via ad sapientiæ, & virtutum Christianarum culmen nituntur: è quibus aliqui scriptorum suorum multitudine & eximia eruditione omnibus sunt admirationi. Nemo absque sobrietatis præsidio simile quid præstare poterit: quòd si obstinatè conetur, se ipse ante tempus conficiet. nemo sine huius virtutis ope passiones suas frænare, animi tranquillitatem obtinere, mentis functiones circa res diuinas facili modo, & cum voluptate obire, ad insignem sanctitatis gradũ pertingere. Horum omnium veluti basis, & fundamentum est sobrietas, vt docet Cassianus lib. 5. qui est de Gastrimargia, cap. 14. & 17. Vnde Sancti omnes, qui celsam perfectionis Euangelicæ turrim ædificare voluerunt, ab hac, tamquam fundamento totius ædificij spiritalis, inceperunt.

53 Nec obstat, quòd fides ceterarum omnium virtutum, & consequenter totius structuræ spiritalis, dicatur fundamentum: quia fides

fides est quidem intrinsecum & primarium fundamentum, cui directè cęterę virtutes innituntur; sed abstinentia est fundamentum extrinsecum, secundarium, & subseruiens: quatenus nimirum remouet ea quæ vsum fidei, & functionem potentię intellectiuę vel impediunt, vel difficilem, inamœnam,& laboriosam reddunt; & simul ea suppeditat adminicula, quibus functiones illius potentię reddantur illustres, faciles, & delectabiles. Omnis.n. profectus spiritualis pendet ex vsu intellectus, & fidei quę in intellectu residet. Non enim possumus amare aliquod bonum,aut in eius amore proficere; nec odisse malum, aut in eius odio crescere, nisi illud ab intellectu ad mouendum affectum nobis proponatur. Vnde qui ita diuino munere comparatus est, vt cęlestia & diuina semper eius menti obuersentur, (sicut accidit Apostolis,& multis Apostolicis viris) is facili negotio terrena omnia contemnet,& ad sublimem sanctitatis, & meritorum gradum conscendet; ac proinde in cęlo illustrem glorię coronam obtinebit. Voluntas enim facilè se conformat iudicio intellectus, quando res ei non raptim, sed continuè, & acriter ab intellectu proponitur. Ex quibus patet,ea quę mentis functiones impediunt,obscurant,vel difficiles,& laboriosas reddunt, plerumque in causa esse, cur neque in disciplinis, neque in pietatis officijs, neq. in sanctitate vitę, ad insignem perfectionis gradum perueniatur: quę verò functiones intellectus reddunt faciles,expedi-

peditos, illustres, delectabiles, pręstare hominem idoneum, qui facili negotio, & cum voluptate rebus spiritualibus intendat, & ad excellentem sapientię sanctitatisq́. mensuram pertingat.

54 Itaque cùm sobrietas hanc vim habeat, vt collat ea quæ mentis considerationem vel impediunt, vel difficilem, & inamœnam reddunt; & suppeditet ea quę facilem, & iucundam efficiunt, meritò fundamentum secũdarium sapientię, & profectus spiritualis dicẽda est. Qua autem ratione id faciat, patet ex dictis suprà. Quę enim speculationem impediunt ac difficilem reddunt, sunt ista: nimia cerebri humiditas, vaporum, & fuliginum abundantia, meatuum cerebri obstructio, nimia sanguinis copia, spirituum feruor à sanguine vel bile proueniens, vapores biliosi vel melancholię adustę caput petentes, humor biliosus vel melancholicus cerebrum occupans. Hęc omnia impedimenta si nondum adsint, ea pręcauentur sobria dięta, vt non irrepant: si autem adsint, sensim vincuntur, & emendantur, adhibita simul, si necesse sit, quorumdam pharmacorum ope, maximè initio; nisi fortè malum sit inueteratum, & incurabile: vt interdum in melancholia, & pituita cerebrum per protopathiam occupante, per quam amentia stabilis inducitur, accidit. Neque solùm tollit impedimenta speculationis, sed etiam suggerit adminicula speculandi, nimirum probum sanguinem, & consequenter puros, & benè temperatos spiri-

spiritus, & congruum cerebro temperamentum. Nam & ipsum temperamentum cerebri, quod per intemperantiam factum est nimis vel humidum, vel frigidum, vel siccum, vel calidũ, per diętam sensim emendatur, & ad mediocritatem reducitur.

55 *Quātū hic fructus sit momenti.*

Fructus hic sobrietatis maximi ęstimādus est. Quid enim optabilius homini Christiano, & pręsertim religioso, quàm in longa senectute vti mente sana, alacri, expedita, & vegeta ad omnes suas functiones? Nam pręterquam quòd hoc per se valdè iucundum sit, maximum nobis bonum spiritale, si velimus, adducit. Tunc enim post longam experientiam pręcedentis ętatis, mundi vanitas clariùs cognoscitur, & animo vilescit: tunc cęlesti a nobis magis sapere, & terrena contemni incipiunt: tunc futura quę impendent assidue versantur ob oculos, vt dignè ad ea nos comparemus: tunc omnis ea notitia & experientia, quam ab ineunte ętate vsq; ad illud tempus comparauimus, nobis est adminiculo, eiusque suaues fructus carpimus. Tunc sedatis animi affectibus & turbellis, cum magna voluptate & facilitate incumbere possumus orationi, meditationi rerum diuinarum, lectioni sacrę Scripturę, & sanctorum Patrum; & assiduè aliquid pij animo voluere, aliquam diuini eloquij sententiam (more sanctorum Patrum) ruminare; preces canonicas insigni attentione persoluere, sacrificium Missę magna reuerentia & deuotione offerre. Mirum dictu est, quanta in omnibus istis mentis officijs so-

brię

briæ senectuti sit facilitas, quanta uoluptas; quanta animi consolatio, & consequenter, quantum meriti & pręmij possint hinc sibi comparare.

56 Hęc potissimùm causa me impulit ad hunc tractatum scribendum, nimirum ut hominibus pijs, & pręsertim religiosis, tantum bonum commendarem, quò & ipsi diu sani viuere, & Deo cum magna facilitate & gaudio seruire, & animum suum diuinis inspirationibus & illustrationibus suscipiẽdis aptare, & maximos bonorum operum thesauros sibi congregare possint. Parui quidem facienda, parumq́ue vtilis est longa vita, si sęculo potiùs quàm Deo seruit, si auaritiæ vel ambitioni, vel voluptati dedita: verùm si Deo tota est mancipata, virtutisq́ue officijs addicta, maximi est pendenda, & vtilissima. Itaq. etsi sobrietas eam vim habeat vt omnibus, nõ solùm qui pietati, sed etiam sæculo deditis, corpus sanum & mentem vegetam præstet; tamen illis potissimùm est sectanda, qui pietatem colunt, & Deo quàm maximè placere student: quia his maximam voluptatem etiam in hac vita, & posteà copiosissimum in æternitate fructum adfert.

57 *Stimulos carnis mitigat.* Quintum Commodum est, quòd libidinis impetum extinguat, & tentationes carnis mirificè sedet, & magnam carni ac spiritui tranquillitatem conciliet. Rectè dixit quidam: *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Hoc remedio aduersus istud malum vsi sunt omnes quotquot sãctitate illustres fuere. Et sanè, post gratiam diuinam nullum est efficacius:

cacius: quia sobrietas & materiam, & causam impulsiuam, & causam excitantē subtrahit. *Materiam* voco copiam spermatis: *causam impulsiuam*, copiam spiritus animalis, quo sperma expellitur: *causam excitantem*, imaginationem rerum venerearum. Hæc imaginatio excitat primùm concupiscentiæ passionem: hæc statim commouet spiritus ad expulsionem;hi commoti vrgēt, & nisi voluntas cohibeat,perficiunt. Vincere hunc impetum, præcipuū certamen hominis Christiani, præsertim florenti ætate, & natura adhuc robusta.

58 Sobrietas materiam & causam impellentem subtrahit:quia si adsit copia spermatis, facit vt sensim minuatur tum quantitate, tum calore. Similiter minuit copiam & feruorem spirituum, abstinendo à calidis & flatulentis cibis; à vini & cereuisiæ potentis vsu, saltem quamdiu opus est, vt ad mediocritatem deueniatur. Imminuto autem & temperato spermate ac spiritibus, sponte cessant libidinosæ imaginationes; vel si occurrant, facilè excutiuntur (nisi fortè Dei permissu à diabolo suggerātur:)quia oriuntur per quamdam sympathiam ex dispositione corporis,nimirum ex copia seminis & spirituum,sicut imaginationes alię,quæ humoris dominantis conditionem sequuntur, vt suprà ostensum. Cuius signum est, quòd sobrietatis cultores ab huiusmodi imaginationibus & tentationibus plerumque sint liberi,& rarò admodum illis vexentur. Quòd si causarum illarum copia non adsit, facilè so-

sobrietas precauet ne nascatur: dum facit vt non comedas aut bibas ampliùs quàm sufficiatio corporis postulat. Non enim quantitatem eorum quę assumit, metitur appetitu, qui maximè fallax; sed ratione, quæ spectat quid, & quantum corpori conseruando, & functionibus animi congruat.

59 *Cur appetitus fallax.* Cur verò appetitus fallax fit, causa est duplex. Prima est, quia nō solùm appetit quātum necessarium conseruando corpori, sed etiam quantum seruire potest procreationi. Ad vtrumq. enim finem insitus homini, & ceteris animantibus esculenti, & potulenti appetitus; nimirum ad conseruationem indiuidui, & ad propagationem speciei. Itaq. ratio dictat iis qui castè viuere, & incitamētis libidinis carere volunt, nō esse obsequendum appetitui, sed dimidia solùm ex parte ei satisfaciendum: nimirum quatenus appetit necessaria corporis sustentationi. quod si fiat, nulla erit seminis copia, nulli vel exigui libidinis stimuli. semen enim est superfluum alimenti; nimirum quod corpori alendo non erat necessarium. Vbi ergo non plus alimenti sumitur quàm alendo corpori fit opus, ibi vel nihil, vel parum est superflui, quod in semen dispensetur.

60 Altera causa cur appetitus fit fallax, est, quia sæpè longè plus appetit quàm vtrique fini (nempe sustentationi proprij corporis, & propagationi naturæ) conueniat: idq. vel ob stomachi prauam dispositionem, vt fit in fame canina, boulimia, & cùm humor melancholicus tunicis stomachi impactus:

vel

vel ob ciborum mangonia, & condimenta, qui sua varietate, & nouo sapore assiduè ore xin & gulam prouocant. Quā ob causam talis varietas & exquisita epularū instructio omnibus sobrietatis, & castitatis cultorib⁹; imò omnibus qui suæ valetudinis curam habent maximè vitanda, vt passim Medici tradunt. Qua de re suprà diximus.

Ex quibus perspicuum est, in sobrietate, & abstinentia ad libidinem domandā longè maiorem esse vim, quàm in alijs corporis afflictationibus, cilicijs, disciplinis, chameunia, labore manuum. Hæc enim exteriùs tantùm corpus affligunt, & cutem perstringunt; causam verò mali, quæ interiùs latet, non attingunt. Abstinentia verò causam ipsam ex fibris, & venis intimis subducit, & naturæ temperamentum ad mediocritatem reuocat. Itaque hæc omnibus, qui isto malo vexantur, consulenda.

Hactenus de sobrietatis commodis & fructibus: quę omnia possent sanctorum Patrum testimonijs confirmari, sed ea breuitatis causa prętermitto, vnius D. Chrysostomi sententia contentus. Is Homil. 1. de ieiunio ita scribit: *Ieiunium, Angelorum imitatio est pro nostra virili, contemptus præsentium, schola precum, alimonia animæ frænum oris, mitigatio concupiscentiæ, vt probè norunt qui ieiunāt: mollit furorem, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram reddit mentem, alleuiat carnem, fugat nocturnas fœditates, capitis dolores tollit, claros adfert & colores, & aspectus. Ieiunis gestus cōpositi, expedita lingua,* 61

recta

recta cogitatio, &c. Vide eumdem Homil. 1. in Genesim. Similia multa legere est apud Basilium oratione de ieiunio; Ambrosium lib. de Elia & ieiunio; Cyprianum orat. de ieiunio, & alios.

62 *An sit molesta.* Dicet aliquis molestam esse istam diætæ parsimoniam, vt quæ hominé perpetua fame torqueat; ac proinde satius esse citò mori, quàm adeo duro remedio miseram vitam trahere, iuxta dictum cuiusdam, cui cùm crus esset secandum, recusauit inquiens: *Non est tanto digna dolore salus.*

Respondeo Primò, Initio quidem esse nonnihil molestam, ob contrariam consuetudinem, & stomachi distentionem; verùm sensim ea molestia tollitur. Non enim repentè à magna quantitate ad exiguam transeundum, sed sensim singulis diebus aliquid detrahendo, donec ad iustam mensuram sit deuentum: vt sæpè Hippocrates docet. Sic enim sensim absque molestia stomachus contrahitur, & auiditas, quæ antè sentiebatur, tollitur. Stomacho autem ad iustum & debitum modum contracto, nulla ampliùs est molestia in sobria diæta: quia exigua illa quantitas eius capacitati & viribus aptè respõdet. Cuius signum est, quòd initio Quadragesimę abstinere à ientaculo, plerisq. qui aliter consueuere, sit graue; sed sensim ipso vsu difficultas illa tollitur: & tantum commodi ex abstinentia multi sentiunt, vt perpetuò abstinere ientaculo cupiant. Idem multi experiuntur in carenda cœna. Simili modo cùm quis nonnihil assueuit, non est

mo-

molestum abstinere à quibusdam cibis minùs salubribus, etiamsi gula priùs eos valdè affectaret. Itaque falsum est quod obijcitur, sobriam diętam perpetua fame hominem torquere.

Respondeo Secundò: Esto, aliquid molestiæ in tali diæta multo tempore sentiatur (quod tamen non est ita) sed cogitandũ est, exiguam illam molestiam maximis commodis & fructibus compẽsari. Sobria enim diæta morbos pellit, corpus agile, sanum, purum, à fœtore ac fœditate alienum præstat longæuitatem adducit, somnos quietos & placidos inducit: epulas communes suaues & iucundas efficit; sensibus incolumitatem, memorię vigorem, ingenio perspicaciam, claritatẽ, & ad diuinas illustrationes excipiendas aptitudinem confert; passiones sedat, iracundiam & mœrorẽ pellit, libidinis impetũ frangit. Denique corpus & animam maximis bonis replet: vt meritò mater sanitatis, hilaritatis, sapientiæ, & omnium virtutum dici possit.

Incommoda vitæ intẽperatæ.

E contrario vita inordinata exiguam illam & breuem voluptatem quam gulæ adfert, innumeris compensat incommodis. Nam & ventrem suo pondere grauat, sanitatem perdit, morbos plurimos introducit, corpus fœdum, olidum, sordidum, muco & excrementis plenum reddit, libidinem accendit, passionibus animam subijcit, sensus obtundit, memoriam debilitat, ingenium & iudicium obscurat; denique mentem ad omnes suas functiones, ad disciplinas, ad

ora-

orationem & meditationem, ad sublimia & salutaria omnia hebetat & ineptiorem reddit. quo fit vt & in pulcherrimarum rerum scientia, & in vitę sanctitate, & in meritis bonorum operum minor sit profectus. At quale & quantum bonum est, cuius causa hęc omnia mala sustinentur? Breuis & momentanea gulę voluptas; quę tunc solùm sentitur, cùm cibus manditur, & in ventrem traijcitur; quęque & per se vilis est, vtpote nobis cum bestijs communis, & exiguam corporis partem afficit, nempe linguam, palatum & fauces. Huius causa omnia ista sustinentur, tantaque mala tolerantur. Huius appetitio est ratio totius difficultatis, quę in sobrietate sentitur. Si enim nulla esset in sumendo cibo & potu voluptas, nulla esset in abstinendo difficultas. Nihil aliud boni habet intemperantia pręter vilem illam & momentaneam gulę oblectationem. Quàm miserum est & homine indignum, se reddere huius mancipium, eiusq; causa tanta incommoda & dispendia sustinere? Quantum absinthij & fellis pro illa modica dulcedine refunditur?

65 Hęc diligenter consideranda & perpendenda viris prudentibus, maximè ecclesiasticis, & Deo dicatis, quorum professio est functionibus mentis vacare, & rebus diuinis intendere. Si enim ista accuratè expendamus, fieri nequit, quin sobrietas nobis sit placitura, & facilis ac iucunda futura; intemperantia verò horrori & detestationi. Pudebit nos nostrę mollitiei, pudebit tantę vi-

vilitatis & imbecillitatis animi, quòd gulę obsequijs ita simus subiecti, quod durò eius imperiò adeò seruiliter pareamus, quòd vilissimis & momentaneis eius illecebris non possimus resistere. Quid turpius aut magis dedecorosum, quàm esse mancipium gulę & ventris? Quid stultius, quàm propter modicam gulę voluptatem renuntiare omnibus animi & corporis bonis quę nobis adfert sancta sobrietas; & exponere se omnibus incommodis & malis quę corpori & animo irrogat intemperantia? Miserã mortalium sortem, quę tantę vanitati subiecta est, tantis tenebris occęcata, tantis erroribus obnoxia? cuius mens in iudicando & eligendo, inani specie boni delectabilis quasi per somnium deluditur.

Hęc de sobrietate, quatenus medium est & instrumentum optimum sanitatis corporis, & vigoris mentis in longam senectutem conseruandi, & maxima bona vtrique parti, tàm temporalia quàm spiritualia consequendi, dicta sufficiant: quæ vt multis salutaria sint Deum enixè rogo. Finé itaque faciam verbis B. Petri omnes ad sobrietatem hortando: *Fratres, sobrij estote & vigilate; quia aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret; cui resistite fortes in fide.* Non enim solùm ad carnis tentationes, quibus maxima pars mundi succumbit, vincendas valet sobrietas, sed simpliciter ad omnes: sicut etiam ad omnes iuuat virtutes, vt ex ijs, quę suprà deduximus, est perspicuum.

66

1. Pet. 5.

LVDOVICI CORNARI VENETI

Tractatus de vitæ sobriæ commodis.

1 *Vis consuetudinis.* CErtum est, vsum in hominibus successu temporis verti in naturam: ita vt illos quodammodò cogat ad ea vsurpanda, quibus consueuerunt, siue bona ea sint siue mala. Pari modo in multis rebus videmus vsum consuetum habere plus virium quàm rationem. Neque id negari potest. Imò crebrò cernimus, eum qui probus est, consuetudine improbi ex probo fieri improbum. Et sicut bona consuetudo facilè conuertitur in prauam: ita è cõtrario praua subinde reducitur ad bonam. Nam is qui ex probo consuetudine praui factus est prauus; is consuetudine viri probi rursus redit ad probitatem pristinam. Et hoc totum procedit ex vi vsus & consuetudinis, quæ re uera est magna.

2 *Tria mala consuetudine inuecta.* Quæ cum mecum ipse perpenderem, animaduerti ex vi vsus in nostram Italiam non ita pridem, imò æuo meo, tres malos mores inuectos. Primus est, adulatio, & aulicæ cærimoniæ. Secundus, viuere iuxta

sen-

sensum & doctrinam Lutheranam: quæ ratio viuendi ab aliquibus immeritò defenditur consuetudine. Tertius, crapula. Hæc tria vitia, vel potiùs crudelia vitæ humanæ monstra, nostris temporibus sustulerunt è vita ciuili sinceritatem, ab animo religionem, & à corpore sanitatem. Quamobrem statui tractare de vltimo, & ostendere esse abusum; vt, si fieri possit, tollatur. Quod ad opinionem Lutheranam, & adulationem attinet, breui pręclarum aliquod ingenium laborem sumet ea refutandi, sicque spero ante mortem me visurum hos tres abusus extinctos, & nostram Italiam antiquis & sanctis moribus suis restitutam.

Vt ergo veniam ad id de quo statui tractare: Dico *crapulam* esse rem perniciosam, quia vitam sobriam extinxit, & plurimùm sib subiecit. Et quamuis omnes norint, *crapulam* procedere è vitio gulæ, & vitam sobriam à virtute temperantiæ: nihilominùs *crapula* habetur res liberalis & honorabilis; vita sobria res sordida & contemptu digna. Hoc totum procedit ex vi consuetudinis, quam sensus & appetitus sensualis intro duxerunt, qui ita inescarunt & inebriarunt homines, vt relicta bona via, se converterint ad sectandam prauam, quæ illos latenter conducit ad peregrinas & letiferas infirmitates, & præmaturam senectutem, cùm priùsquam quadragesimum ætatis annum attingant, pænè sint decrepiti. Oppositum vita sobria, priusquam esset hinc abacta præstabat, conseruando homines in prospera

3 *Crapulam vocat omnem intemperãtiam & excessum non solum in potu, sed etiã in cibo.*

ſpera valetudine, etiam anno ætatis octuageſimo.

4 O miſeram & infelicem Italiiam? non aduertis *crapulam* quotannis tibi plures eripere perſonas, quàm poſſet è medio tollere vel tempus grauiſſimæ peſtis, vel multi armorum conflictus? Quid dicam de tuis conuiuijs verè inhoneſtis, quæ iam paſſim in vſu; quæ adeò ſunt grandia & intolerabilia, vt menſæ ſatis capaces fieri nequeant, propter infinitam ciborum multitudinem, qui imponuntur; ita vt opus ſit lances alias alijs in cumulum imponere? Quis poſſet viuere in tantis exceſſibus, & vitæ humanæ infeſtis venenis? Per amorem Dei ponatur in iſtis modus: quia certus ſum, Maieſtati diuinæ ea maximè diſplicere. Abigatur iſta noua mors: illa noſtris maioribus inaudita peſtis, ne tanta damna animis corporibuſq; inferat. ſicut publica auctoritate fiunt prouiſiones annonæ ſalubris: ita & in vſu moderatio præſcribatur, quæ valetudini ciuiũ ſit conſentanea.

Luxus conuiuiorũ.

5 Nec deſunt crapulę exterminandę etiam priuata remedia quibus quilibet apud ſe vti poterit; nimirum ſi viuat ſecundùm naturę ſimplicitatem, quę paucis eſt contenta, teneatque medium ſanctæ temperantię ex rationis pręſcripto, & aſſueſcat non comedere amplius quàm vitę neceſſitas poſtulet, certò ſibi perſuadens, illud amplius infirmitatem eſſe & mortem. Cogitet voluptatem palati momentaneam, ſed noxam quam infert corpori & moleſtiam diuturnam, cam-

eamq. tandem ipsum corpus vna cũ anima perimere. Vidi ego multos ex meis amicis præstantissimi ingenij, & nobilis naturę, florenti ætate abreptos ista peste intemperantiæ, qui si viuerent, essent, & mũdo ornamento, & multis mortalibus solatio Itaq. vt tantis dãnis occurram in posterũ, statui hoc breui discursu patefacere, *Intemperantiam* esse abusum, qui facilè possit tolli, vita sobria in eius locũ introducta. Quòd eò libẽtiùs faciã ꝙ multi iuuenes ingenio præstantes me ad hoc obstrinxerunt. Cùm .n. viderint parentes suos ætate florẽti extinctos, & me in ætate 81. annorũ adeò sanũ, & valentem, incessit illis desideriũ eòdem perueniendi: męq. rogarunt, vt modũ, quẽ ea in re tenui, aperirẽ. Itaq. vt illorũ honesto desiderio faciã satis, & simul alios multos, qui hoc expẽdere volent, iuuem: declarabo causas quę me cõpulerunt intemperantiã deserere, & vitam sobriam capessere, narrando modum, quem ea in re secutus sum, & quidnam bonus iste vsus in me sit operatus. Hinc clarè cognoscetur, quàm facile sit, vitium intemperantiæ superare. Adiungam in fine, quantos fructus ex vita sobria capiamus.

Dico ergo, infirmitates, quæ non solùm initia in me dederant, sed etiam magnos progressus fecerant, causam mihi præbuisse relinquendæ intemperantiæ, cui multùm eram addictus. Per hanc enim & prauitatem mei temperamenti (cùm stomachus mihi esset frigidissimus, & humidissimus) inciderã in varios morbos, nẽpe in dolorẽ stomachi, & sæpè lateris, initiaq; podagræ, cũ

6 *Causæ cur auctor vitam sobriã sit amplexus.*

vna febricula ferè cõtinua, & siti perpetua. Ex hac pessima dispositione non aliud mihi restabat expectandũ, q̃ vt post multas vitæ molestias ac dolores finẽ acciperẽ per mortẽ: cùm tñ vita mea tantũ per naturã adhuc abesset à termino, quantũ per intẽperantiã ei erat propinqua. Cùm igitur hisce modis affectus essẽ ab anno 35. vsq; ad 40. ætatis meæ, adhibitis, & tẽtatis oĩbus remedijs absque fructu, dixerũt Medici, vnã adhuc meis malis superesse medicinã, si velim ea cõstanter vti, & patienter cõtinuare: nẽpe *vitã sobriam*, & ordinatam: hanc habere maximam vim ad sanitatem recuperandam, & conseruandam, sicut ei contraria maximam vim habet ad eam labefactandam, & extinguendam; vt ego iam experientia didiceram. Illa enim homines prauæ complexionis, & ætate decrepitos conseruat sanos: hæc etiam ætate florentes, & perfectissimæ complexionis prosternit, & lõgissimo tempore in morbis detinet. Quod etiam ipsa ratio conuincit. Nam contrariæ causæ contrarias habẽt operationes, & effectus: vitia naturæ sæpè arte emendari; terrasq; steriles, & malignas mangonio agriculturæ reddi fertiles, & fructiferas. Addebant, nisi tali remedio tunc vterer, intra paucos menses me eò redactum iri, vt ampliùs iuuari nequeam, & postea intra paucos alios moriturum. Auditis his rationibus, cùm abhorrerẽ à morte adeò præmatura, & premerer assidue morborum doloribus, persuasus fui, ex temperantia, & intemperantia necessariò supradictos cõtrarios effectus nasci debere; & spe bona vitandæ

tandæ

tandæ mortis, & emergendi è doloribus, animatus, statui me dedere vitæ ordinatæ.

Itaque accepto ab illis modo quem deberem tenere, intellexi me non posse comedere aut bibere nisi è cibis, & vino, quæ vocantur infirmorum, idque in modica quantitate. Idem mihi anteà mandarunt: sed ego tunc temporis cùm modò meo viuere vellē, & tales cibos fastidirem, nō acquiescebam, sed vescebar cibis palato gratis, & cùm sentirem internos, ardores, bibebam vina gustui amica, idq. magna copia: nec tamen ea de re quidquā Medicis dicebam, vt passim moris est infirmorum. Sed postquam statui sectari temperantiam, & rationis ductum, & viderem non esse rem difficilem, sed proprium, & debitum hominis officium, ita me addixi huic viuendi rationi, vt numquam à recto tramite deflecterē. Quod cùm facerē, paucos intra dies cœpi cognoscere, tali modo me plurimùm iuuari, eumq. continuādo, intra spatiū temporis minus anno (etsi videri queat alicui incredibile) fui ab oībus meis infirmitatibus prorsus immunis, & liber.

Sanus effectus, cœpi cōsiderare vim temperantiæ, & ita mecum reputare: Si temperantia tantas habuit vires, vt tāta mea mala profligaret, & sanitatē adduceret; multò magis vim habebit, vt mihi sanitatē conseruet & prauam meā cōplexionem iuuet, & debilē stomachū corroboret. Quapropter diligētissimè cœpi inuestigare, qui cibi proposito meo congruerēt, qui aduersarentur: & statui experiri, si illi qui gustui placent, mihi commodū an noxā adferrent, & an prouer-

biũ illud, quo homines gulæ dediti, ſe tueri ſolent, *Quod ſapit nutrit, & iuuat*, ſic veritati cõſentaneũ. Hoc cùm facerẽ, deprehẽdi eſſe falſum: nã vina fortia, & frigidiſſima optimè mihi ſapiebant; ſimiliter melones, & alij fructus, lactuca cruda, piſces, caro porcina, tortulæ, legumina, cibi ex paſta farinæ, & ſimiles; tñ ex his omnibus nocumentũ ſentiebã. Itaq. experientia fretus, ciborũ illa genera, & vina fortia, & potionẽ frigidam reliqui, aſſumpto vino quod ſtomacho meo eſſet cõmodũ, eaq. menſura, quæ facilè poſſet cõcoqui. Idẽ feci in cibis quod ad qualitatem, & quãtitatẽ attinet; ſimul ita aſſueſcens, vt nũquam appetitu cibi potùsve ſaturo è menſa diſcederem, ſed poſſem amplius comedere, & bibere; ſecutus ea in re dictum commune: *Se non ſatiare cibis, ſtudium eſt ſanitatis.*

9 Hac ratione ſubmota intẽperãtia, me addixi vitæ ſobriæ, & regulatæ: quæ primò in me operata eſt id ꝙ dixi, nimirũ vt interuallo minore q̃ vnius anni liberatus fuerim omnibus malis, quę tanto tẽpore me obſederant, & reddita erant quaſi incurabilia: deinde vt in poſterum nõ amplius quotãnis in morbũ inciderẽ, ſicut anteà ſolitus erã, cũ ſẽſibus, & appetitui obſecundarẽ. Ab eo itaq. tẽpore liberatus fui, & ſaniſſimus effectus, idq. mihi in hãc horã continuauit:rò ꝙ à ſuſcepta ſobriæ vitę ratione numquã diſceſſerim. quæ ſua vi admirabili efficit, vt cibus & potus cõgrua menſura aſſumptus, vim ſuã corpori relinquat, & ſuperflua ſine difficultate exeant, nullo prauo humore in corpore generato.

10 Cum hac diæta, ab alijs quibuſdã nocumen-

mentis mihi caui, nimirũ à nimio calore, fri gore, fatigatione, vigilijs, & ab excessu in opere cõiugali: itemq. ab habitatione noxij aeris, à ventis, & solis ardore. Etsi.n. in mẽsura cibi, & potus ratio valetudinis potissimũ cõsistat; tamen illa quoque quæ iã commemorata, suam vim habent. Seruaui me quoq. quantum potui immunem ab odio, & melancholia, alijsq. animi perturbationibus, quæ magnã in corpora nostra vim obtinent. Non tamen ita potui me ab omnibus illis seruare liberum, quin subinde in quędã inciderem: sed ea res mihi ad hoc adminiculo fuit, vt cognoscerẽ per experientiã, illa nõ magnam vim habere, nec magna posse dãmna inferre in corpora, quę moderatoine cibi, & potus benè sunt disposita: ita vt verè possim dicere eos, qui in duobus istis, quę per os intrant, congruam mensuram seruauerint, ab alijs excessibus parum nocumenti passuros. Confirmat id Galenus, cùm ait, omnes alios excessus, v.g. solis ardorem, frigora, ventos, labores, &c. parum ei nocuisse, eò quòd in duobus illis, quę per os intrant, nimirum in cibo, & potu, debitam moderationem seruaret; ac proinde ab illis incommodis numquam ægrotasse, nisi per vnum diem. Id ita se habere, per experientiam cognoui, sicut testari possunt multi qui me nouerũt. Sæpè enim passus frigora, calores, & alia huiusmodi corporis incommoda; sæpè animi non modicas vexationes: sed parum hæc mihi nocuerunt, cùm tamen alijs qui temperatè non viuebant, nocuerint plurimùm. Cùm enim frater meus, & alij quidam de mea fa-

milia viderent motam mihi à viris potentibus litem maximi momenti, & metuerent ne causa caderem, correpti sunt humore melancholico, qui in corporibus vitæ inordinatæ solet abundare, qui malignitate contracta ita increuit, vt eis mortem præmaturam attulerit. Ego verò, cui res maximè debebat esse cordi, nihil passus sum incommodi; eò quòd talis humor in me non esset superfluus: quinimmò vt mihi ipse animum adderem, conabar credere, diuina prouidentia hanc litem mihi excitatam, vt cognoscerem quantam vim sobria vita in corporibus animisq; nostris habeat, ac tandem me fore victorē; sicut paulò post euenit. Nā in fine victoriā retuli magno meo honore, & fructu rei familiaris. Vnde percepi maximū tū gaudium, quod tamen corpori nocumentū inferre non potuit. Ex quibus perspicuum est, neq. melancholiam, neq. alium animi affectū nocere posse corporibus vitæ tēperatæ.

11 Ampliùs dico, etiam contusiones, & lapsus, qui alijs periculum mortis adferre solent, & grauissimè afficere, non posse nisi modicum nocumentum, & modicum dolorem talibus corporibus adferre. Hoc ita esse, experientia probaui cùm essem septuagenarius. Cùm enim rheda celeriter procederem, accidit eam euerti, & sic euersam per aliquod spatium impetu equorum raptari. Hinc grauiter mihi læsum caput, & corpus vniuersum, & insuper alterum brachium, & altera tibia suis iuncturis diuulsa. Domum relatus, cùm à Medicis viderer adeò malè mulctatus, concluserunt me intra triduū esse

se moriturũ. Nihilominùs posse in omnem euentũ adhiberi duo remedia, sectionẽ venæ & medicamentũ euacuans; vt humorũ affluxus, & inflãmatio, & febris (quæ certissimè mox putabatur secutura) impediatur. Ego contrà, cùm scirẽ vitã meam ordinatam tot annis continuatã, humores corporis mei ita tẽperasse, & dispensasse, vt non possent multùm conturbari, aut confluxũ grauem efficere, recusaui vtrumq. remediũ, & solùm iussi vt tibiã, & brachiũ suis iũcturis restituerẽt, & singulas partes congruis oleis vngerent: sicq. absq. alio remedio cõualui, nullo alio incommodo, nulla alteratione affectus: quæ Medicis instar miraculi visa. Vnde concludo, eos qui vitam temperatam colunt, parum mali ab alijs incommodis sensuros.

Sed, & hoc quoq. per experientiã cognoui; ordinatæ vitæ regulam diu obseruatam, non sine grauissimo incõmodo violari. Quatuor iam anni sunt (accedit .n. cùm 78. essem annorũ) cùm Medicorũ consilio, & meorum importunitate assidua inductus sum, vt aliquid mensuræ consuetæ adijcerẽ. Varias rationes adferebant: senilẽ ætatẽ non posse tã modico cibo, & potu sustentari; neq. solùm dandã operã vt natura vtcumq. sustentetur, sed et robur, & vigorem habeat: idq. nisi per cibum, & potum fieri nõ posse. Ego contrà naturã paucis esse contentã: me tot annis modica illa mensura sanum perseuerasse: hanc consuetudinẽ mihi versam in naturam: rationi consonũ esse, vt crescentibus annis & viribus sensim decrescentibus, cibi potusque mensura minuatur potiùs quàm 12 *Ordinatæ vitæ regula periculose uiolatur.*

augeatur; vt patiēs sit proportionatū agenti: stomachi vim sensim fieri imbecilliorē. Huc pertinere duo prouerbia apud Italos vsitata. Alterū: *Qui multū vult comedere, comedat parum*: nimirū, quia parū comedēdo protrahit vitā. Alterum: *Plus iuuat cibus qui superest comedendi, quàm qui ab illo comestus*. Vbi insinuatur, nocumentum immoderati cibi assumpti maius esse, q̄ sit cōmodum ex moderato. Verùm hæc oīa, illis assiduè vrgentibus, me tueri non poterunt. Itaq. ne uiderer obstinatior, & vt amicis gratificarer, cessi tandē, & permisi mēsurā cibi augeri, sed duabus dumtaxat vnciis. Cùm.n. anteà mēsuro cibi diurni totius, nimirū panis, vitelli oui, carnis, & minestrę esset vnciarum 12. exactè pensata, auxi adiectis 2. vnciis ad 14 mensurā potus, quę vnciarū erat 14. auxi ad 16. duabus similiter vnciis adiectis. hoc augmentū post decem dies ita in me cœpit operari, vt ex lęto, & alacri factus sim melancholicus, & cholericus, adeò, vt omnia mihi essēt molesta, nec scirē quid dicerem aut facerē. Duodecimo die inuasit me dolor lateris, qui 22. horis durauit: deinde superuenit febris grauissima, quę 35. dies & totidē noctes cōtinuauit; etsi post quintūdecimum diē semper minor euaserit. Accedebat, q interea tēporis non possē capere somnū, vel ad vnius horę quadrantem: vnde oēs iudicabant me moriturum. Nihilominùs ego (Dei gratia) me curaui sola regula illa viuendi, etsi iā essem annorum 78. & hiems esset auraq. frigidissima, & corpus extrema macie cōfectum. Mihiq; certū est, nihil aliud post Deū me à morte liberasse,

se, q̃ exactã illam vitę regulam, tot annis à me continuatã: quo tempore vniuerso nihil mali sensi, nisi subinde aliquã indispositionẽ vnius aut alterius diei. tot.n. annorũ temperantia, consumptis prauis humoribus, non permiserat alios malignos subnasci; neque probos corrumpi, aut malignam qualitatem contrahere, sicut in senum corporibus, qui absq. huiusmodi regula viuunt, euenire solet. Nulla in humoribus corporis mei senilis malignitas, quæ mortales occidere solet. Noua autem illa ex noua inordinatione, de qua dixi, introducta, vim non habuit (etsi malum esset grauissimum) ad me occidendum.

13 Ex his clarè perspici potest, quanta sit vis recti ordinis, & inordinationis, temperantiæ inquam, & intemperantiæ: quarum illa tot annos me sanum præstitit; hæc etsi exiguus fuerit excessus, paucis diebus ita prostrauit. Si mundus ordine constat, si vita nostra corporalis pendet ab harmonia, & proportione humorum ac elementorum: mirum non est, si ordine certa regula debeat conseruari; & inordinatione lædi ac destrui Ordo disciplinas reddit faciliores: exercitum efficit victorem; regna, ciuitates & familias in pace retinet, & confirmat. Vnde cõcludo, vitam ordinatam esse certissimam rationem, & fundamentum vitæ sanæ, & longæuæ; ac veram, & solam medicinam morborum plurimorum. Neque id quispiam negare potest, qui rem attentiùs inspexerit. Hinc Medicus cùm infirmum visitat, hanc ei primam medicinam præscribit, vt

Vita sobria optima medicina morborum.

certa mensura cibum potumque sumat: eamdem commendat iam curato, si sanitatem retinere desiderat. Neque dubitandum est, quin à morbis in posterum liber foret, si talem vitæ rationem teneret: quia omnes illa morborum causas resecaret, & ita nec Medicis nec medicamentis ei opus foret. Imò si animum ad ea quæ oportet, attendere velit, se ipse Medicum efficiet, & quidem perfectissimum. Nam re vera homo non potest esse alijs perfectus Medicus, sed tantùm sibi soli. Cuius rei hæc est ratio. Quiuis enim diuersis experientijs potest cognoscere naturæ suæ conditionem, suasque occultas proprietates: qualis cibus & potus, & quæ mensura naturæ suæ congruat. Hæc tamen non ita possunt cognosci in alijs: quia opus longa experientia, & obseruatione exactissima, q̃ circa alios nõ facilè habere possumus; præsertim cùm maior sit diuersitas tẽperamentorũ quàm vultuũ. Quis credat, vinum vetus nocere meo stomacho, & nouum iuuare? Me pipere minùs incalescere quàm cinnamomo? Quis Medicorũ has duas occultas proprietates mihi indicare potuisset, si ego longa experiẽtia vix tandẽ eas deprehendere potui? Itaq. alter alteri nõ põt esse perfectus Medicus. Vnde cũ homo non habeat meliorẽ seipso Medicum, nec melius medicamentum quàm sobriam vitàm, perspicuum est hanc omnino amplectendam.

14 *Medici necessarij.* Non tñ negauerim quin Medici sint necessarij, & magni pendẽdi ad cognoscendos & curandos morbos, in quos sæpè incurrũt qui vitã ordinatam non sectantur. Si .n. amicus,

micus, qui te visitat in morbo, & solùm verbis solatur, & compatitur, rẽ tibi gratã præstat: quãtò tibi charior debet esse Medicus, qui instar amici te inuisit vt iuuet, remedia adhibet, & salutẽ tibi promittit? Verùm vt quis sanũ se cõseruet, sentio deberi amplecti loco Medici vitã regulã, quæ, vt experiẽtia constat, est medicina naturalis, & nobis propria: quia etiã maligni tẽperamenti corpora conseruat sana, & efficit vt ad longũ æuũ ẽt 100. annorũ & amplius, vitam proferãt, & tandem absq. doloribus, & humorũ perturbatione vitã finiant, ac per purã humoris radicalis consumptionẽ, instar lãpadis extinguantur. Multi putarunt id posse fieri auro potabili, & lapide philosophico (quẽ Elixir vocant) à multis quæsito, à paucis inuento: sed frustrà sunt, si vita temperata absit.

Verùm homines sensuales, & intemperan- 15
tes (quales pleriq; sunt) volentes suos appetitus satiare, & gulę indulgere, etsi videant ab intemperantia se malè subindetractari: nihilominùs vitam sobriam refugiũt. quia, inquit, *Melius est obsequi appetitui, & decem annos minus viuere, quàm naturam suam assidue frænare*. sed non considerant quanti momenti sint homini decem anni vitæ, & sanæ vitæ in ætate matura, qua maximè perficitur, & viget prudentia, & sapientia, & omne virtutum genus, quę nisi in illa ætate perfectè esse nequeunt. Et de ceteris taceã, nonne omnes pęnè eruditissimi libri quos habemus, à suis auctoribus ętate matura, & illo decennio, quod illi præ gulę suę voluptate nihili æstimant, conscripti sunt?

Cur sẽsibus dediti refugiãt vitã sobriam.

Decem anni vitæ in ætate matura Magni pẽdẽdi.

16 Præterea dicunt isti sensuũ serui, vitã ordinatã rem esse adeò difficilem, ut seruari nequeat. Ad hoc respondeo, Galenũ illã seruasse, & loco optimę medicinę habuisse: Platonẽ quoq. & Isocratem & Ciceronẽ, aliosq. plurimos veterum: & nostra ętate Paulũ tertium, & Cardinalem Bembũ, qui idcircò tã diu vixerunt: & è nostris Ducibus Landum, & Donatum; aliosq. plurimos inferioris cõditionis, non solùm in vrbe, sed etiã in vicis ac pagis. Itaq; cùm multi olim illam tenuerint, & modò adhuc teneant, non est res quæ non à quolibet præstari queat: præsertim cũ hic non sit opus multis aut exquisitis rebus, sed tãtũ vt quis incipiat, & sensim adsuescat.

Nõ esse rem difficilem.

Nec obstat q̧ Plato dicat, eos qui in Repub. versãtur, nõ posse vitã ordinatã tenere, quia sæpè opus est calores, & frigora, & ventos, & imbres, & niues ac varios labores ꝑpeti, quę nõ conueniunt vitę ordinatę. Respondeo .n. huiusmodi incõmoda nõ esse magni momenti (vt supra ostensum est) si vitã sobriam agas in cibo & potu: qđ facile est iis, qui in Rep. versãtur, & maximè cõueniẽs: tũ vt à morbis, qui functiones publicas impediũt, se pręstent immunes: tũ vt mente in oibus, quæ occurrunt, negotiis magis vigeant.

17 Obiiciunt aliqui: Qui vitã agit regulatã, comedendo semper infirmorũ cibos, & exigua quantitate, quid faciet in morbis? qualẽ diætã capesset, cùm eã anticiparit sanus?

Respondeo Primò: Natura, quę hominem nititur conseruare quantũ potest, nos docet quomodo in morbis debeamus nos gubernare: nã subitò tollit appetitum, vt non comedat

dat nisi parum: ipsa .n. paruo est cōtenta.
Vnde infirmus siue anteà vitā regulatā tenuerit, siue nō cùm infirmus est, non debet vesci nisi cibis morbo congruentibus, idque multò minore mensura, quàm cùm esset sanus. Si enim priorem mensuram seruare vellet; naturam, quæ iam morbo grauata est ac debilitata, opprimeret.

Secundò respondeo, & meliùs: Eum qui vitam sobriam sectatur, non posse in morbum incidere, imò rarò, & exiguo tempore se sentiet indispositum: quia ratio illa viuendi sustulit mali causam. Causa sublata, tollitur quoque effectus, nempe morbus.

Quare cùm vita ordinata adeò sit vtilis, adeò virtuosa, pulchra & sancta; digna est quā omnes amplectantur: præsertim cùm facilis sit & hominis naturę maximè consentanea. Nemo qui illā sectatur, astringitur ut tā parum comedat aut bibat q̄ ego: nemo uetatur uesci fructibus, pisce, & aliis, quibus ego nō uescor. Ego parum comedo, quia tantillum satis est paruo, & debili meo stomacho. Abstineo fructibus, pisce & similibus cibis, quia mihi nocēt: qui uerò talibus iuuātur, possūt, imò debent illis uti; tantū abest ut sint uetandi. Cuilibet tū cauendum, ne maiorem quantitatem etiā cōmodissimi cibi, uel potus assumat, q̄ uentriculus ipsius faciè possit concoquere. Vnde qui nullo cibi uel potus genere offenditur, ei sola quantitatis regula, nō qualitatis est seruāda. quę res factu est facillima. 18 *Vitā sobriā amplectendam.*

Nemo hic mihi obijciat, multos reperiri qui etsi inordinatissimè viuāt, sani tamē ad vltimos vitæ terminos perueniūt; quia cùm 19

Quidã inordinate viuentes diu sani uiuunt sed hi rarissimi.

hæc res sit incerta, periculosa, & rarissima accidat; non debet eius fiducia nos inducere ad vitã inordinatã. Nõ est prudẽtis, tantis se exponere morborũ & mortis periculis ac incõmodis, spe euentus felicis, qui rarissimis obtingit. Magis securus est vitæ, senex prauæ cõplexionis, tenens vitæ regulã; quàm iuuenis robustissimus absque regula viuens. qui tamẽ probi est tẽperamẽti, potest cum recto viç ordine longiùs producere vitã, quàm qui est praui. Et potest interdum fieri, vt homo sit tã boni & firmi tẽperamenti, vt etiam absque tãta regula possit viuere sanus annos plurimos, & mori in extrema senectute ꝑ purã resolutionẽ: sicut Venetijs accidit procuratori Thomæ Cõtareno, & Paduæ viro nobili Antonio Capo di vacca. Sed talem vix vnũ inuenias inter centũ millia. Vnde quod ad alios attinet, si quis ex illis diu sanus viuere exoptat, & absque dolore & molestia mori per resolutionẽ; necesse est vt ordinatã vitæ rationẽ teneat Hoc enim modo, nõ aliter, potest frui fructibus talis vitç, ꝗ sanè sũt plurimi, & singuli eorũ maximi æstimandi.

20 *Effectus vitæ sobriæ.*

Primò, quia efficit vt humores in corpore sint puri & benigni: quò fit vt nõ permittat fumos è vẽtriculo ad caput efferri Vnde vlteriùs sequitur, vt tali homini cerebrũ sit purũ instar speculi, & mẽte vbique vigeat. Itaque facilè ex infimis istis & terrenis ad diuinarũ rerũ sublimes ascẽdit considerationes, cũ summa animi voluptate & cõsolatione; eaque cognoscit, quæ aliàs numquã potuisset cogitare: nimirũ quãta sit Dei potentia, sapiẽtia & bonitas. Hinc descẽdit ad naturã

cor-

corporalẽ eamq́ue cognoscit esse opus diuinũ. Videt & manu tãgit ea quæ in alia ætate, & cerebro minùs purgato non potuisset vnquã videre vel tãgere. Tũc videt turpitudinẽ vitij, in quod cadit is, qui affectus humanos nequit domare. Tũc cognoscit triplicẽ illã cupiditatẽ, quæ nos ab ineunte ætate comitatur, carnalis voluptatis, honoris, & diuitiarũ; quæ in senibus vitæ intemperatæ crescere solet. Hanc is, qui nõ sensũ & appetitũ, sed rationis ductũ longo vsu cõsueuit sectari, facilè temperat & cohibet: ita vt ab ea nõ magnopere infestetur. Deinde cùm se videt ad terminũ tẽdere, & resolutioni propinquũ nõ concipit inde animo mœrorẽ; quia cùm sciat Dei beneficio, relicto vitio, sectatũ virtutẽ, sperat per Christi Redemptoris nostri merita mori in eius gratia, & ęterna frui beatitudine. Accedit quòd videat se iam ad id ętatis peruenisse, ad quod paucissimi pertingunt: & mortẽ propinquare nõ cũ impetu & ex improuiso cũ acerbis doloribus, sed leni & benigno passu, solius humidi radicalis, qui instar olei lucernæ sensim minuitur, cõsumptione: quo fit vt ipse suauiter sine dolore, ab hac vita terrena & mortali, ad cęlestẽ & æternam transeat.

O sanctam & verè felicem vitam ordinatam, meritoque ab omnibus colendam! O infelicem & detestandam vitam inordinatã, quæ tantis malis genus replet humanum. Pulchra vox & amabilis, *Vita ordinata*, *sobrietas*, *temperantia*: sicut ẽ contrario fœditatem sonat, *Vita inordinata*, *crapula intemperantia*. Et tale discrimen inter hæc cernitur, 21 *Laus vitæ sobriæ.*

quale

quale inter vocem *Angelus, & Diabolus.*

Hactenus explicui causas, per quas me ab intemperantia vindicaui, & vitæ sobriæ addixi, & modum quem in ea te tenui, & quid inde mihi acciderit: & commoda quę illa suis affeclis præstat.

Sed quidã sensibus dediti, & parum rationi obsequentes obijciunt, non esse optãdam longã vitã, eò q̃ post sexagesimum quintum ætatis annum, non possit dici. *Vita viua,* sed *Vita mortua.* Verùm hi errãt grauiter, vt nũc ostendendã ex meipso, narrando mea oblectamenta, & voluptates, quas in hac mea ętatę 83. annorum capio, quę tales sunt, vt passim me homines felicem indicent. Prospera vtor cõtinuò valetudine, & ita sum agilis, vt ex plano facilè equũ conscẽdã; & altos gradus, & colles sublimes pedibus subeã. Deinde semper sum alacris, iucundus, & benè cõtentus, liber, animi turbelis, & omni molesta cogitatione: quorum loco gaudium & pax in corde meo suã fixere stationem. Non me tędet vitę, quã ego magna mea voluptate transigo. Sæpè offertur occasio colloquendi cum viris præstantibus, qui ingenio, moribus, litteris, alijsq. virtutibus excellũt. Cùm talium deest copia, trado me lectioni alicuius libri eruditi, & postea scriptioni, id oĩbus inquirens, quo possim iuuare alios quantum vires meæ permittunt. Hæc oĩa facio pro meo cõmodo, & cõgruis temporibus, & in proprijs ædibus, quæ pręterquã q̃ sint in pulcherrima huius eruditę ciuitatis (Paduę inquam) regione, sunt valdè pulchræ, & cõmodæ, quales paucę hęc ætate, secũdùm rationẽ archi-

Aetas senilis multa habet oblecta mẽta.

tectu-

tecturæ ita à me fabricatæ, vt nõ minus ad-uerſus æſtum, q̃ frigus ſeruiant. Fruor ſimul meis hortis, iiſq. diuerſis, aquarũ currentium riuis ad latus deriuatis: in quibus magna ſanè oblectatio. Furor aliquot mẽſibus per annũ oblectatione collis in montibus iſtis Euganeis, vbi & fõtes habeo & hortos, & domũ cõmodiſſimã. Fruor alia villa mea in plano ſita, quę eſt pulcherrima: qui plurimę vię ita diſpoſitæ, vt in mediã quãdã aream benè amplã concurrant: in huius areæ medio Eccleſia ſatis honorata pro loci cõditione Interluitur hæc area fluuio Brẽta, vtrinq. magnis cãpis adiacentibus, qui fertiles, & benè culti, multiſq. habitaculis ornati. Anteà nõ ſic erat; quia locus erat paludoſus, & malè ſanus beſtijsq̃ hominibus aptior: ſed ego aquas deduxi, terrã ſiccaui, & aerẽ bonũ effeci, vnde homines eò cõcurrerũt, & ędib. ędificatis habitare cęperũt, felici ſucceſſu. Hoc mõ locus ad eũ ſtatũ, multiplicatis plurimũ incolis pductus eſt quẽ hodie videmus: vt poſſim verè dicere, me Deo dediſſe tẽplũ & altare, & animas q̃ ipsũ adorẽt: cuius rei recordatio maximũ mihi adfert gaudium. Excurro et ã quotannis ad aliquã è ciuitatibus vicinis, vt amicorũ fruat aſpectu & colloquio, & pręterea artificum præſtantiũ in architectura, pictoria, ſculptoria, muſica, & agricultura, qua hũ hoc æuo magna copia. Inſpicio eorũ opera, cõfero ea cũ antiquis, & ſemper diſco aliquid, quod gratũ noſſe. Luſtro palatia, hortos & antiquitates, loca publica, tẽpla & municiones, nec quidquã omitto, vnde poſſim diſcere, & voluptatẽ capere. Oblector quo-

que pluri nùm cùm proficiſcor, in itu & reditu cõſiderando pulchritudinẽ locorum, & eorũ ſitũ: quorũ alij in plano, alij in colle, vicini fluminibus vel fontibus, multis ſtructuris & hortis exornati. Neque hæc oblectatio mihi ſenſuũ obtuſione redditur minor; quia omnes mihi ſenſus perfectè vigent, præſertim guſtus; ita vt ſimplex cibus quouis loco magis mihi ſapiat, quàm olim, cùm ſenſibus & vitæ inordinatæ deditus, omnes deliciæ. Lectorũ mutatio nõ mihi moleſta: quouis loco benè & quietè ſomnum capio: ſomnia pulchra & iucunda. Sed hoc imprimis oblectat, quòd videã felicẽ exitũ ſortiri conatum illũ, huic Reipub. vtiliſſimũ, quo tãta locorũ incultorũ ſpatia reducuntur ad culturã, meo ſuggeſtu, & cõſilio ĩchoatũ. Fui ego vnus ex deputatis ad illius operis directionem, & manſi in locis illis paluſtribus duos menſes cõtinuos in feruore æſtatis: nec tamẽ inde ſẽſi aliquid noxæ aut incõmodi. tanta vitę ſobriæ, quę sẽper & vbique me comitatur, eſt vis & efficacitas. Pręterea certò ſperamus videre inchoatã & finitã aliã molitionẽ nõ minoris momenti, qua cõſeruetur noſtrũ æſtuariũ, maximũ & admirabile munimen charæ patriæ: cuius cõſeruationis ratio & modus à me (abſit verbo iactãtia) eſt excogitatus, & ſępius huic Reipub. ſuggeſtus, tũ viua voce, tũ ſcriptorũ meorum lucubrationibus. Hę ſunt oblectationes & ſolatia meę ſeneſtutis: quales planè ſenectus multùm pręferẽda eſt alterius iuuẽtuti & ſenio; eò quod per vitã ſobriam, Dei gratia, ab animi perturbationibus, & morbis corporis ſanata, nõ ſentiat ea incom-

incōmoda, quibus infiniti iuuenes & totidē lāguidi senes miserè cōflictantur. Sed & ex hoc, quomodo corpore & animo sim dispositus, cognosci queat, quòd hac ętate nempe annorū 83. cōposuerim lepidissimā comœdiā, plenā honestis iocis, & verborū salibus; quod genus poematis solet esse partus iuuētutis, cui ob varietatē & iucūditatē maximè congruit: sicut tragœdia senectutis; cui ratione grauitatis & tristiū euentuū quos proponit, est accōmodata. Nūc si Grecus poeta laudetur, quòd anno 73. ętatis tragœdiā conscripsit, & idcircò sanę mētis & prudēs iudicatus est: cur ego minùs videar felix aut sani iudicij, cùm 10. annis illo senior confecerim comœdiā? Nè qua verò desit meę senectuti oblectatio, intueor assiduè speciē quādā immortalitatis in successione meorū posterorū. Cū enim domum redeo, inuenio vndecim nepotes, omnes vnius patris & matris filios, omnes sanissimos; oēs, quātū conijcere licet litteris pariter ac bonis moribus aptissimos, & valdè deditos. Recreor illorū cantu & bonis moribꝰ: & ipse cāto sępenumerò, qa clarior mihi nūc magisq; sonora uox, q̃ umq̃ antea.

Ex quibus perspicuū est, uitā, quā ego uiuo in hac ętate, nō esse uitā mortuā, tristem, morosā; sed uiuidā, lętā, iucūdā. Neque si mihi optio detur, uelim mutare ętatē, & corporis mei statū cum iuuenili eorū qui sectātur suos appetitus, etsi optimi sint tēperamenti, & naturę robustissimæ: quia tales quotidie sunt expositi mille morbis, & mortibus; sicut quotidiana experientia docet, & ipse in me sum expertus, cùm iuuenis essem. Scio quàm

illa ætas sit inconsiderata, & ꝑpter caloris abundantiã animosa, & sibi vbiq. præsidens spe bona in omni re: tũ ꝑpter defectũ experientiæ, tũ quia se putant ad oĩa satis firmos & validos. Vnde audacter se periculis quibusuis exponũt, & abacta ratione, traditoq; rationis imperio in manibus cõcupiscentię, quærunt vbiq. satisfacere suis desiderijs: nec aduertunt miseri, se hac ratione multos morbos, ac sæpè mortem præmaturã sibi accersere. quorũ malorum alterũ est toleratu acerbũ alterum intolerabile, & tremendũ. Mors .n. apparet intolerabilis oĩbus sensuũ, & carnis mãcipiis, & potissimũ iuuenib⁹, quibus summum malum videtur, mori ante tempus. Eadem tremenda illis, qui peccata sua, quibus vita ista mortalis est plena, & vindictã diuinę iustitię, in pęnarũ ęternitate considerãt.

24 Ego verò contrà ab vtroq. hoc malo sum immunis: à morborũ metu; quia certus sum nõ facilè me posse in morbum incidere, morborum causis per sanctã medicinã sobrietatis excisis. A mortis anxio metu; quia tot annorum vsu didici locum dare rationi. Vnde non solùm turpe mihi videtur, timere id q̃d vitari nequit: sed &t spero cum ad illud punctum venero, non modicã, gratia Iesu Christi, sentire consolationem. Prætereà finis iste adhuc procul abest. Scio.n. me (fortuitis euẽtibus sepositis) nõ moriturum, nisi per purã resolutionem: eò q̃ per vitę meę regulã oẽs alios aditus morti occluserim. Pulchra, & desiderabilis mors, q̃ natura nobis affert via resolutionis. Cùm.n. natura vinculum vitę nostræ effecerit, faciliùs inuenit modum illius

soluẽdi, & dat maiores inducias, vt lenissimè soluat. Talis mors nõ obuenit nisi post lõgissima ętatũ spatia, & vi summę debilitatis; q̃ sensim longo temporis tractu eò rediguntur homines, vt non possint ampliùs ambulare, nec etiã, nisi difficulter, raciocinari. fiuntque cæci, surdi, curui; à quibus malis per gratiã Dei video me adhuc procul abesse: & credo animã meã, quæ in huius mei corporis statione nihil inuenit nisi pacem & concordiã, tum inter humores, tum inter sensum & rationem, nõ facilè ab ea recessuram, & multis annis opus fore, vt ab ea expellatur. Vnde videor mihi certò posse cõcludere, me multos adhuc annos victurũ p̃spera valetudine, fruẽdo huius mundi adspectu & pulchritudine, & sperando idem me facturũ per gratiã Dei in altero: idq́; totum adminiculo virtutis, & sãctæ sobrietatis; cui me adduxi, amicum me constituens rationi, & inimicum sensus, & appetitus. Quòd omnino cuilibet facile est factu, qui vult viuere prout decet hominem.

Vixit post eã multos annos, nã anno XCV. ætatis totus sanus & alacris alium tractatũ edidit.

Superest ergo, cùm vita sobria res sit adeò felix, & nomen delectabile, possessio adeò facilis, conseruatio ita certa, & firma, vt oẽs, qui ingenio præditi, ex animo moneã, horter, & deprecer, & hunc opulentissimum vitæ thesaurum obuiis vlnis amplectantur. Qui thesaurus sicut oẽs alias opes huius mũdi superat (adfert enim nobis vitam longam & sanam) ita dignissimus est, quem omnes ament, inquirant, & possideant semper.

25 *Exhortatio ad vitã sobriam.*

Hic thesaurus est sancta illa *sobrietas*, grata Deo, amica naturę, filia rationis, soror virtutis, socia vitæ temperatæ, modesta, nobilis,

bilis, elegans, paucis contenta, ordinata, & suis functionibus distincta.

Ex ipsa tãquam radice nascitur uita, sanitas, alacritas, industria, rerũ honestarum studia, & omnes actiones dignę animo benè morato & cõposito. Ei fauẽt leges diuinę & humanę. Procul ab illa tamquã nebulę à sole, fugiũt repletio, saturitas, crapula, humores superuacanei, uapores noxij, intẽperies, febres, dolores, mœrores, & mortis pericula. Sua pulchritudine allicit animos generosos, sua securitate promittit omnibus amicã & longã uitę cõseruationẽ: sua facilitate inuitat quẽlibet cũ exigua molestia ad obtinendas eius uictorias. Deniq; promittit se fore benignã custodẽ uitæ tã diuitis quàm pauperis, tã maris quàm feminę, tã senis quàm iuuenis. Diuitẽ docet modestiã, paupeiẽ parsimoniã, uirũ continentiã, feminã pudicitiã, senẽ qua ratione mortẽ à se defendat, iuuenẽ ut firmiorẽ spẽ uitę habeat. Sobrietas sensus reddit purgatos, corpus agile, intellectũ uiuacẽ, animũ alacrem, memoriam tenacem motus expeditos, actiones promptas & faciles. Per illã anima ueluti terreno pondere exonerata, experitur magna ex parte suam libertatem: spiritus suauiter per arterias discurrũt, sãguis blãdè per uenas diffũditur, & calor tẽperatus ac blãdus facit tẽperatos & blãdos effectus. Denique nostrę potẽtię pulcherrimo ordine seruãt gratissimã armoniã.

O sanctissima & innocentissima sobrietas, unicum naturę refrigerium, benigna mater humanę vitę, vera tã animi quàm corporis medicina: quantùm te mortales lauda

re

re,quãto affectu, & prõptitudine amplecti deberét. quia præbes illis modũ,quo maximũ huius vitæ bonũ, vitã inquã, & sanitaté tueãtur. Vtinã ipsis tua bona perspecta forẽt præsertim iis qui vitę sãctę, & spirituali dediti,in monasteriis cõtẽplationi, & orationi vacãt. Quantò,& ipsi,& eorũ actiones summo Deu gratiores forent,si totos se ad te colendã conferrent. Quantùm hunc mundũ & Ecclesiã Christi exornarent. Nã in terris æstimarentur vt verè Patres sancti,sicut olim habiti fuere antiqui Eremitæ, Religiosi, & Episcopi: qui præter vitã spiritualẽ et hanc sobriã seruabant.Sicut hi viuendo hoc modo vltra 100. annos sæpenumerò etatẽ extenderunt,& multa miracula patrarunt: ita, & illi facerẽt,eãdem durẽ secuti.Essent præterea sani,cõtenti,alacres, vbi modò magna ex parte sũt morbidi,melã holici, inquieti, sua sorte nõ cõ éti. Et quia aliqui dicũt ista illis à Deo immitti,vt exerceat illorũ patiẽtiã,& ipsi pro peccatis suis pęnitentiã agãt: ego puto illos decipi : quia nõ possũ credere,* Deo placere vt homo opus,& imago ipsius,quẽ tãtopere amat, viuat infirmus, melãcholicus malè cõtẽtus: quin potiùs illi placet,vt viuat sanus,alacris,benè cõtentus.Sic .n. viuebãt sancti Patres,& ita meliùs seruiebãt diuinæ Maiestati, orationibus, & sanctis operibus vacãdo. O quàm pulcher esset hic mundus, si tales essent religiosi huius tẽporis; quia nũc sunt plures religiones & plura monasteria quàm olim erant: in quibus si regula sobriæ vitæ seruaretur,magnus esset venerandorũ senum doctrina & sanctitate emi-

Ex alio tractaditu pag. 22. quẽ scripsit anno ætatis xcv. ad Religiosos.

** Putaex se, & ordinarie.*

nen-

nentium numerus, quos orbis suspiceret. Neque idcirco deessent vitæ, ordini, & regulæ viuendi, quam religio vel monasterium statuit, sed potiùs hanc redderent perfectioré. Nam in omni religione concessum vesci pane, & bibere vinum, & interdum vesci ouis, & in quibusdã permissa etiã caro: prętereà variæ sorbitiones, acetaria, fructus, & ouorum tortulæ; qui cibi sæpè illis nocent, & aliquibus vitam adimunt: sed quia ab Ordine concessi, illis vtuntur, cogitantes forsitan se peccaturos, si aliquid ex illis relinquerét. Verùm non peccarent, imò magnum bonum præstarent, si vbi trigesimum ætatis annum excessere, illos relinquerent, & inciperent viuere pane & vino, cum panatella ex pane & ouis cum pane. Hæc est vera ratio conseruandi hominem à prauis succis, & humoribus, malaq. complexione: estq. multò laxior q̃ illa sanctorum Patrum antiquorum in desertis, qui solùm fructibus siluestribus & herbarum radicibus vescebantur, & aquã bibebant: & nihilominùs diutissimè sani, alacres, & benè cõtenti viuebant. Idem eueniret religiosis huius ætatis, quibus ét hac ratione facilior esset ascensus in cęlũ, quod omni fideli Christiano semper patet; postquam Dominus noster, sparso pro nostra redẽptione suo ꝓtioso sanguine, illud semel nobis aperuit.

Possem hic plura alia in commendationẽ uitæ sobrię in medium adferre: sed quia nõ est mihi propositũ conscribere panegyricũ, finem facio, vt & ipse sim sobrius in hac causa; reliquis in aliam occasionem dilatis.

FINIS.